

Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Інституційний механізм захисту прав суб'єктів господарювання в
Європейському Союзі»**

студентки VI курсу, 12м групи, ФМТП
денної форми навчання
освітнього ступеня «магістр»
спеціальність «міжнародне право»
«Міжнародне право»

(підпис)

Брижан Ангеліна Сергіївна

Науковий керівник
кандидат юридичних наук

(підпис)

Альонкін Олексій Анатолійович

Керівник освітньо-професійної
програми
доктор юридичних наук,
доцент

(підпис)

Дешко Людмила Миколаївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРВАННЯ.....	7
1.1. Поняття «суб'єкт господарювання» в праві ЄС.....	7
1.2. Поняття та ознаки інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в ЄС.....	13
1.3. Структура інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в ЄС.....	28
РОЗДІЛ 2. СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	44
2.1. Досудовий захист прав суб'єктів господарювання в ЄС.....	44
2.2. Судовий захист прав суб'єктів господарювання в ЄС.....	66
2.3. Напрямки оптимізації механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Україні	72
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖРЕЛ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільне життя неможливе без участі в ньому суб'єктів господарювання. Європейська категорія юридичної особи в даний час виступає невід'ємним елементом законодавства, правової доктрини і права всіх країн світу.

Аж до середини ХХ століття законодавство про суб'єктів господарювання розвивалося виключно на національному рівні. Кожна держава самостійно визначала систему організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, які можуть засновуватися на його території, вирішувала питання про зміст і обсяг їх правосуб'єктності, відповідальності тощо. Ситуація змінилася з виникненням Європейських співтовариств та на їх основі Європейського Союзу. З прийняттям Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 почало регулюватися питання захисту прав фізичних осіб та юридичних осіб, а отже і суб'єктів господарювання. Варто виділити, що майже всі права які мають фізичні особи, можуть мати і юридичні.

Крім того, іншою стороною актуальності теми дослідження є застосування практики Європейського суду з прав людини. Адже більшість прав які мають суб'єкти господарювання були сформовані саме на практиці Європейського суду з прав людини.

Саме тому доцільним і актуальним є саме комплексне дослідження інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі. Так як, це сприятиме належному виконанню державою своїх міжнародно-правові зобов'язань у сфері прав людини та надасть можливість суб'єктам господарювання оцінити перспективність звернення до Європейського суду з прав людини зі скаргою про порушення їхніх прав або допоможе відстояти свої права, гарантовані Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, ще на стадії розгляду спору в національному суді.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці видатних вчених: В.П. Грибанова, Н.І. Клейн, В.К. Мамутова, К. М. Бережної, І. М. Жаровської,

Ю.Ю. Падай, Г.Я. Стоякин, Л.Л. Стецюк, М.Л. Ентін, Т. Н. Нешатаєва, В.О.Матвійчук, Е. Е. Дізон, Ю. С. Шемшученка, Ю.Г. Басін, В.Л.Яроцький, Н.А.Мазаракі, Ю.Л. Єршов, В. А. Патюмен, Н.М. Грень, О.С. Ткачук, Т.І. Фулей, М.Я. Поліщук, І.В. Коваленко, В. І. Фрич, С.П. Погребняк, У.З. Коруц, Н.Г.Горобець, Д.О. Фещенко, Ю. С. Шемшученка, Д. К. Томас та інші.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що в ній вперше розкривається поняття «суб'єктів господарювання» яке застосовують в Європейському Союзі. Вперше визначено види суб'єктів господарювання які характерні саме для Європейського Союзу, а не для України. Також вперше досліджуються способи захисту прав суб'єктів господарювання, адже наразі ні в Україні ні в Європейському Союзі не існує єдиного нормативно-правового акту який би регулював поняття захисту прав суб'єктів господарювання. З'ясовуються причини наявності великої кількості справ в Європейському Суді з прав людини проти України та причини не виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні. ,

Метою дослідження є з'ясування особливостей захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

- 1) розкрити поняття «суб'єкт господарювання» в Європейському Союзі;
- 2) з'ясувати види суб'єктів господарювання які існують в Європейському Союзі;
- 3) з'ясувати поняття та структуру інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі;
- 4) з'ясувати способи досудового захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі;
- 5) з'ясувати способи судового захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі;
- б) запропонувати напрямки оптимізації механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність правовідносин, які виникають в сфері захисту прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності

Предметом дослідження є інституційний механізм захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у випускній кваліфікаційній роботі завдань застосовано загально – та спеціально-наукові методи дослідження, а саме:

- методи аналізу й синтезу, починаючи від добору фактичного матеріалу та аналізу нормативно-правової бази (Розділ 1,2);
- порівняльно-правовий метод, який допомагає дослідити особливості нормативно-правового закріплення понять, видів, статусу і форм суб'єктів господарювання в Європейському Союзі. (підрозділ 1.1)
- метод конкретно-історичного аналізу для уточнення основних понять (підрозділ 1.1, 1.2., 1.3);
- формально-логічний і прогностичний методи для теоретичного узагальнення та розробки пропозицій щодо вдосконалення захисту прав суб'єктів господарювання в Україні (підрозділ 2.3);
- метод наукової абстракції, дозволяє встановити діяльність законодавства, щодо регулювання захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі (підрозділ 2.1,2.2)
- абстрактно-логічний метод для теоретичного узагальнення й формулювання висновків (Розділ 1,2 та Висновки і пропозиції);
- догматичний метод – за допомогою якого тлумачаться правові норми (Розділ 1,2).

У процесі дослідження використовувалися також й акти міжнародних організацій, нормативно-правові акти органів державної влади України та зарубіжних країн, практика Європейського Суду з прав людини, рішення Апеляційного та Верховного суду України.

Практичне значення здійсненого дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки можуть сприяти подальшому розвитку науки

міжнародного права. Отримані результати можуть бути використані в подальших дослідженнях з міжнародного права та права європейського союзу. Положення випускної кваліфікаційної роботи можуть бути використані в навчальному процесі для розробки навчальних посібників, підручників та методичних матеріалів. Випускна кваліфікаційна робота може бути корисною для визначення правової та політичної позиції України з питань захисту прав суб'єктів господарювання, що дасть можливість удосконалити Українську систему захисту прав суб'єктів господарювання

Публікації. Основні положення та результати роботи оприлюднено у “Збірнику наукових статей студентів, які здобувають освітній ступінь “магістр” за спеціальністю “міжнародне право”.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2-х розділів, 6-ти підрозділів, висновків та списку використаних джерел із 104-ми найменувань. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки.

РОДЗІЛ 1

ТЕОРЕТИКО–ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Поняття «суб'єкт господарювання» в праві Європейського Союзу.

Якщо взяти законодавство Європейського Союзу, то можна побачити, що суб'єкти господарювання займають не менш важливе значення ніж фізичні особи. Адже всі ми знаємо, що Суб'єктами цивільно-правових відносин є як фізичні так і юридичні особи. Кожна людина, тобто фізична особа з народження набуває право на життя, захист, свободу слова, вірування тощо. Так і суб'єкти господарювання, з моменту свого створення починають набувають для себе цивільних прав та обов'язків.

Європейське законодавство, так як і Українське надає правоздатність суб'єктам господарювання, так само як і фізичним особам. У результаті кожен суб'єкт господарювання може бути носієм своїх прав та обов'язків. Тому, суб'єкти господарювання також мають право вимагати всіх тих прав, які належать фізичним особам, за виключенням тих які по своїй природі можуть належати лише фізичним особам. Права, на які суб'єкти господарювання не можуть претендувати – це, наприклад, право на фізичну недоторканність або право на життя. Тому дуже важливо розуміти, що суб'єкти господарювання, це такий же особливий суб'єкт правовідносин як і та ж сама фізична.

Взагалі в Європейському Союзі зазвичай для позначення поняття «суб'єкт господарювання» вживають такі поняття, як «фірма», «компанія» чи «товариство». Також іноді можна зустріти «суб'єкт підприємницької діяльності». Так, зокрема в Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства від 25.03.1957 висвітлено поняття «товариство» – це товариства, засновані за цивільним чи торговим правом, зокрема кооперативи та інші юридичні особи, крім неприбуткових, чия діяльність регулює публічне чи приватне право.

В статті 1 Рекомендацій Комісії щодо визначення мікро, малих та середніх підприємств від 06.05.2003 року, міститься визначення поняття «підприємство», під яким розуміють будь-який суб'єкт, що здійснює господарську діяльність, незалежно від його правової форми. Це, зокрема, стосується самозайнятих осіб та сімейних підприємств, які займаються ремісничими та іншими видами діяльності, а також товариствами або асоціаціями, що регулярно займаються господарською діяльністю [85]. Тобто, з наведених понять, можна зробити висновок, що суб'єктами господарювання можуть бути не лише юридичні особи, а і будь-яка фізична особа підприємець, адже головною метою має бути отримання прибутку.

Термін “товариства”, є широким за своїм значенням та не обмежується до певних правових структур або певних категорій осіб чи акціонерів. Європейська Комісія, в свою чергу, виходить із того, що назви та форми господарських товариств у кожній державі-члені мають свою історичну традицію і класифікацію, діяльність яких, перш за все, визначається національним законодавством. У цьому контексті не можна не згадати визначення Європейського Суду Справедливості у справі Daily Mail:

товариства є утвореннями права та відповідно до сучасного статусу права Спільнот, утвореннями національного права. Вони існують остільки, оскільки змінюється національне законодавство, яким і визначається порядок їх створення та діяльності. Тобто, право товариств Спільноти охоплює якнайширше коло товариств [55].

Щодо видів суб'єктів господарювання, то в Європейському Союзі виділяють такі їх види:

- 1. Європейське об'єднання із загальною економічною метою.** Створюється на основі Регламенту Ради (ЄЕС) № 2137/85 про європейське об'єднання із загальною економічною метою (25 липня 1985 г.). Ця організаційно-правова форма поєднує риси повного товариства, кооперативу і асоціації юридичних осіб.
- 2. Європейська компанія публічного та приватного права.** Створюється на основі Регламенту Ради (ЄС) № 2157/2001 про статут європейського

акціонерного товариства (8 жовтня 2001 г.), що містить крім Статуту доповнює його Директиву про питаннях участі працівників в управлінні.

3. Європейське кооперативне товариство. Функціонує на основі Регламенту Ради (ЄС) № 1435/2003 про статут європейського кооперативного товариства (22 липня 2003 г.), що містить власне Статут і директиву, що доповнює Статут правилами з питань участі працівників в управлінні[55].

Європейське об'єднання із загальною економічною метою (European economic interest grouping) – створено з для полегшення економічної діяльності її членів шляхом об'єднання ресурсів, діяльності або навичок.

Вперше було створені у Франції з 1967 року об'єднання із загальною економічною метою. Діяльність об'єднань була спрямована на сприяння економічній діяльності членів шляхом проведення узгодженої політики і концентрації ресурсів на найбільш перспективних напрямках.

Дані об'єднання не є комерційною організацією. Об'єднання не має статутного капіталу і фінансується тільки учасниками, які несуть необмежену солідарну відповідальність. Учасник, що вибув продовжує відповідати за боргами об'єднання протягом п'яти років з моменту припинення членства. Питання про визнання за об'єднанням статусу юридичної особи залишений на розсуд держав-членів. Об'єднання визнається юридичною особою у всіх країнах Європейського Союзу, крім Німеччини та Італії, що пов'язано з особливостями національного законодавства зазначених країн. Об'єднання повинно мати принаймні два учасника з різних країн-членів Європейського Союзу. Вони повинні здійснювати свою основну господарську діяльність у різних державах-членах та мають історію господарської діяльності в Європейському Союзі, перш ніж приєднатися. Компанії які хочуть стати членами Європейського об'єднання із загальною економічною метою, повинні бути юридично створені відповідно до законодавства країн-членів Європейського Союзу та мають зареєстрований офіс та центральну адміністрацію в межах Європейського Союзу. Об'єднання сплачує всі податки, за винятком податку на прибуток. В даний час існує декілька тисяч об'єднань, діяльність яких поширюється на різні галузі економіки, починаючи з

сільськогосподарського маркетингу, правового консультування, наукових досліджень і закінчуючи обслуговуванням моторолерів і розведенням кішок. Одним з найвідоміших об'єднань є франко-німецький телевізійний канал ARTE [80].

Європейська компанія публічного та приватного права – поділяється в свою чергу на товариства з обмеженою відповідальністю (приватного права) і носить назву в Європейському Союзі «Societas privata Europaea» та акціонерне товариство (публічного права), яка називається «Societas Europaea» [55].

Societas privata Europaea тобто Європейська приватна компанія перебуває на етапі створення і була запропонована Європейською Комісією. Дана пропозиція має на меті, сприяти створенню та функціонуванню малих та середніх підприємств на Європейському єдиному ринку. Проте такий вид компаній все таки існує в Німеччині, Польщі та Франції [80].

Що стосується акціонерних товариств, то на даний час вони є найбільш розповсюдженими. В умовах глобалізації така організаційна форма має величезний потенціал, оскільки надає можливість функціонувати на всій території Європейського Союзу. Представляємо основні переваги акціонерних товариств:

1. Процедурно простий і вигідний спосіб (з точки зору оптимізації витрат) ведення бізнесу в кількох країнах Європи паралельно, що надає можливість перегрупувати наявні активи підприємства;
2. Рухливість в плані зміни податкового резидента Європейської компанії (стане дуже корисним, якщо наприклад розглянути популярні для корпорацій Кіпр, Нідерланди, Ірландію, Люксембург чи інші особливі випадки становлення держави податковою гаванню);
3. Захист активів компанії, що впливає з можливості зміни податкового резидента;
4. Можливості здійснення транскордонних операцій, в тому числі, пов'язаних з переведенням співробітників, зайнятих більш, ніж в одній державі діяльності компанії;

5. Посилення іміджу холдингу, який змінив організаційну форму на європейську компанію (наприклад, це вже зробили такі гіганти, як Porsche, BASF);
6. Спрощення процедури транскордонних злиттів;
7. Обмеження впливу професійних спілок на європейську компанію.

Незважаючи на вищеописані переваги, існують і певні складності, які пов'язані з процесом формування європейської компанії, і здійсненням нею господарської діяльності [45].

Стаття 2 Регламенту Ради Європейського Союзу «Про статус Європейської компанії» від 08.10.2001, передбачає загальні умови створення європейських компаній. Почнемо з опису методів формування акціонерних товариств:

- злиття, як мінімум 2-х акціонерних товариств, з яких як мінімум 2 суспільства знаходяться в різних країнах-членах Європейського Союзу;
- освіту холдингу, доступне публічним і приватним компаніям з обмеженою відповідальністю, з зареєстрованими офісами в різних країнах Європейського Союзу, або мають дочірню компанію (або філія) в іншій країні Європейського Союзу на продовженні як мінімум 2-х років;
- формування спільної дочірньої компанії європейської компанії (в такому випадку застосовуються такі ж умови, як і для організації холдингу з пункту №2);
- перетворення з акціонерного товариства. Для цього обов'язково мати зареєстрований офіс в одній країні-члені Європейського Союзу, і мати філію в іншій країні Європейського Союзу як мінімум протягом 2-х років.

Таким чином, в результаті проведення однієї з перерахованих вище операцій, виникне Європейська компанія, що має статус юридичної особи [20].

Європейське кооперативне товариство (*Societas cooperativa Europaea*) це юридична особа, яка дозволяє своїм членам здійснювати спільну діяльність, зберігаючи при цьому свою незалежність його головним завданням є задоволення потреб своїх членів, а не повернення капітальних вкладень, які члени виплачують пропорційно до свого прибутку, а не до свого капіталу [55].

Для створення Європейського кооперативного товариства необхідно:

1. П'ять або більше фізичних осіб, 2 або більше юридичних осіб або комбінацією 5 і більше фізичних та юридичних осіб;
2. Шляхом злиття двох чи більше існуючих кооперативів шляхом конвертації існуючого кооперативу, який, як мінімум, протягом двох років був створений або дочірнє підприємство в іншій країні Європейського Союзу [80].

Європейські кооперативні товариства можуть бути створені та працювати в усій Європейській економічній зоні (включаючи Європейське співтовариство). Правова форма Європейського кооперативного товариства була створена для того, щоб позбавити кооперативи створювати дочірні підприємства в кожній державі-члені, в якій вони працюють, і дозволяти їм вільно переміщувати свій зареєстрований офіс та головний офіс з однієї держави-члена до іншої, зберігаючи їх юридичну особу і без реєстрації або припинення будь-яких юридичних осіб. Незалежно від того, де вони створені, Європейські кооперативні товариства регулюється єдиним загальноєвропейським набором правил та принципів, які доповнюються законами про кооперацію в кожній державі-члені та іншими галузями права [80].

Отже, в Європейському Союзі зазвичай для позначення поняття «суб'єкт господарювання» вживають такі поняття, як «фірма», «компанія» чи «товариство». Також іноді можна зустріти «суб'єкт підприємницької діяльності». Так, зокрема в Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства від 25.03.1957 висвітлено поняття «товариство» – це товариства, засновані за цивільним чи торговим правом, зокрема кооперативи та інші юридичні особи, крім неприбуткових, чия діяльність регулює публічне чи приватне право. Щодо видів суб'єктів господарювання, то в Європейському Союзі виділяють такі їх види: Європейське об'єднання із загальною економічною метою, Європейська компанія публічного та приватного права, Європейське кооперативне товариство.

1.2. Поняття та ознаки інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі.

Для уточнення визначення поняття «захист суб'єктів господарювання» доцільно більш чітко визначити його зміст. Для цього необхідно розглянути різні підходи до визначення загальних понять «захист суб'єктивних прав» і «захист прав суб'єктів господарювання», а також особливості спеціального поняття «захист прав суб'єктів господарювання в конкурентних відносинах» і потім шляхом їх порівняння уточнити визначення останнього.

Загалом, в юридичній науці відсутня єдина точка зору щодо визначення поняття «захист суб'єктивних прав». При цьому, виходячи з теоретичного підходу, пропонується розрізнити поняття «охорона суб'єктивних прав» і «захист суб'єктивних прав», оскільки мета охорони полягає в попередженні правопорушень, а захисту – у відновленні порушених прав та усунення причин, що породжують правопорушення. Саме тому під охороною пропонують розуміти заходи, що застосовуються до порушення прав і обов'язків, а під захистом заходи, що застосовуються після правопорушення для відновлення порушеного права [52, С. 10].

Захист прав суб'єктів господарювання є одним з основних конституційних прав, який повинен бути передбачений в усіх відношеннях за участю цих суб'єктів, в тому числі в конкурентних відносинах. Такий захист має забезпечити країн-членів Європейського Союзу в особі спеціальних органів, діяльність яких спрямована на недопущення обмеження, усунення та припинення конкуренції у всіх сферах господарювання. Необхідність цього захисту обумовлена тим, що на думку В.К. Мамутова, кожне підприємство повинно усвідомити свою роль не тільки як учасника внутрішнього змагання, що має господарсько-спортивний характер, а й як учасника жорстокої конкуренції в якій захист своїх прав є першочерговим завданням [52, С. 3].

Отже, початок охорони суб'єктивних прав забезпечується, виходячи вже з встановлення обов'язків, належне виконання яких, в свою чергу, є засобом реалізації прав, і тим самим гарантією їх існування. І тільки в разі невиконання

(неналежного виконання) обов'язків виникає необхідність приведення в дію третього з «механізмів» охорони – механізму забезпечення виконання обов'язків, механізму захисту прав, який виконує службову роль по відношенню до двох перших [31, С. 11]. У цьому випадку цілком логічним є висновок інших авторів про те, що право на захист встановлюється охоронною нормою права, яка закріплює можливість певної поведінки уповноваженої особи в конфліктній ситуації, що надається їй в цілях захисту регулятивного суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу [31, С. 79].

Таким чином, право на захист передбачає обов'язкову наявність: права, що визначає його охорону; певного (допустимої) поведінки уповноваженої особи; конфліктної ситуації, яка підтверджує порушення цього права; можливості у цієї особи для захисту порушеного суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу.

В теорії міжнародного права пропонується загальне визначення поняття «захист цивільних прав», під яким слід розуміти діяльність уповноважених осіб або компетентних державних органів щодо застосування до правопорушника правоохоронних заходів державно-примусового впливу з метою відновлення (визнання) порушеного (оспорюваного) права і впливу на правопорушника [38, С. 23].

Отже, захист прав передбачає здійснення діяльності осіб або державних органів, наділених відповідними повноваженнями, компетенцією, які спрямовані на відновлення порушених (оспорюваних) прав або їх визнання.

Далі, перш ніж розглянути визначення наступного поняття, а саме, «захист прав суб'єктів господарювання», слід звернути увагу, що в юридичній літературі досить часто пропонується визначення поняття «захист прав суб'єктів підприємництва». Тобто на перший погляд по-різному визначається суб'єктний склад, а саме, в одному випадку це суб'єкти підприємництва, а в другому – суб'єкти господарювання. Загалом, поняття «суб'єкти господарювання» є ширше поняття «суб'єкти підприємництва», оскільки суб'єктами господарювання є не тільки суб'єкти підприємництва (комерційні господарські організації та фізичні

особи-підприємці), але і некомерційні господарські організації. А тому далі будуть використовуватися обидва поняття, оскільки суб'єкти підприємництва також мають статус суб'єкта господарювання.

Що стосується визначення поняття захисту прав суб'єктів господарювання, то воно пропонується в юридичній літературі. Так, під поняттям «захист прав суб'єктів господарювання» слід розуміти сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких при необхідності забезпечується захист законних прав суб'єктів господарювання при їх порушення, невизнання або оспорювання [37, С. 62].

Однак таке визначення не може бути прийняте за основу щодо цього поняття, оскільки в ньому не вказуються органи, які можуть застосовувати відповідні правові засоби, а також підстави їх застосування, способи і форми захисту в конкурентних відносинах. А тому якщо поглянути на поняття «захист цивільних прав» і «захист прав суб'єктів господарювання», то очевидно, що вони як би доповнюють один одного і дозволяють виділити основні ознаки захисту прав цих суб'єктів, зокрема:

- 1) такий захист забезпечується шляхом діяльності уповноважених осіб або компетентних державних органів;
- 2) ця діяльність спрямована на застосування до правопорушника правоохоронних заходів державно-примусового впливу, до яких безпосередньо відносяться способи захисту;
- 3) підставою застосування цих способів є порушення законних прав суб'єктів господарювання, їх невизнання або оспорювання;
- 4) мета такого застосування полягає у відновленні (визнання) порушеного (оспорюваного) права суб'єкта господарювання, а також вплив на поведінку правопорушника [37, С. 64].

Виходячи з вищевказаних ознак, можна уточнити поняття «захист прав суб'єктів господарювання в конкурентних відносинах». Так, перша ознака вказує на те, що цей захист можуть здійснювати відповідні уповноважені особи або

компетентні державні органи, основна мета діяльності яких пов'язана із забезпеченням захисту прав суб'єктів підприємництва.

Наприклад, в більшості країн Європи в містах та поселеннях, населення яких не досягає 40 тис. осіб, заборонено будівництво мережеских універмагів. Ефективність роботи забезпечується в тому числі і тим, що в більшості країн Європи проблемами бізнесу займається лише одне відомство, керівництво якого має прямий контакт з керівництвом держави, що безумовно, впливає на ефективність роботи в цілому [69, С.25].

Винятковою компетенцією у сфері встановлення правил конкуренції на ринку Європейського Союзу має сам Європейський Союз. Ключову роль у розробці і застосуванні цих правил відіграє Європейська Комісія, повноваження якої визначені також Регламентом № 1/20033, яка наділена повноваженнями зі здійснення контролю за дотриманням антимонопольного законодавства. Захист прав суб'єктів господарювання в конкурентних відносинах, крім Європейської Комісії, може здійснювати Суд Європейського Союзу. Прикладом того, як варто захищати добросовісну конкуренцію, може служити рішення Європейської комісії за результатами розслідування картельної змови ряду виробників вантажних автомобілів: MAN, Volvo / Renault, Daimler, Iveco і DAF [73].

Рішення Європейської Комісії передбачає гігантські, фактично рекордні штрафи, які доведеться заплатити учасникам картелю – майже 3 мільярди євро[73].

Основною правовою нормою, що регулює правила конкуренції щодо картелів в Європейському Союзі, є ст. 101 Договору про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 року. Хоча Європейська Комісія має широкі повноваження щодо проведення розслідувань і інспекцій, включаючи права вимоги надання документів, записів, інформації, отримання заяв, свідств фізичних осіб, проведення обшуків навіть в приватних приміщеннях і опечатування ділових записів, все ж процес збору доказів наявності картелю є набагато більш обтяжливим, ніж його виявлення, так як дії учасників картелю часто дуже засекречені [5].

У зв'язку з цим нормальною практикою є проведення співробітниками антимонопольного відомства так званих неоголошених рейдів (візитів) в приміщення передбачуваних учасників картелю з метою збору доказів змови, що і було зроблено в цій справі [73].

В юридичній науці під формою захисту розуміється комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів. При цьому якщо спосіб захисту права – це категорія матеріального (регулятивного) права, то форма захисту – це певна законом діяльність компетентних органів із захисту права, тобто зі встановлення фактичних обставин, застосування норм права, визначення способу захисту права і винесення рішення [66, С. 20].

А тому захист прав суб'єктів господарювання в конкурентних відносинах можливий у випадках порушення правил конкуренції, а значить, прав суб'єктів господарювання – конкурента шляхом застосування до правопорушника відповідних способів захисту, зокрема, відшкодування збитків, застосування штрафних та адміністративно-господарських санкцій, інших способів, передбачених законами Європейського Союзу.

Звідси, способами захисту прав суб'єктів господарювання в конкурентних відносинах є, перш за все, застосування відповідних господарських санкцій, які передбачені загальними нормами законодавства і спеціальними нормами антимонопольно-конкурентного законодавства.

Досліджуючи питання захисту прав суб'єктів господарювання, О.Н.Бартош, проводить градацію форм захисту цивільних прав за суб'єктами, що реалізовує охоронну функцію права. Зокрема, він виділяє захист, здійснюваний органами спеціальної юрисдикції (суд, арбітраж, третейські суди тощо), захист, здійснювану органами загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції (міністерства, відомства, державні комітети), а також безпосередній захист порушених або оспорюваних прав (врегулювання господарських спорів в претензійному порядку, безспірне списання заборгованості на вимогу кредитора, самозахист порушених прав в ситуаціях крайньої необхідності і т.д.) [26].

На думку інших авторів, форми захисту прав у сфері господарювання можуть бути державні (юрисдикційні) і приватно-правові (альтернативне вирішення спорів). При цьому до ознак державної (юрисдикційної) форми вирішення конфліктів вони відносять:

- 1) в процесі вирішення конфлікту бере участь спеціально уповноважений державою орган, мета діяльності якого – розглянути і вирішити спір, який виник в процесі здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності;
- 2) юрисдикційна діяльність такого органу завершується винесенням правозастосовного акту, який з моменту набрання чинності набуває характеру зобов'язання не тільки для суб'єктів – учасників економічного спору, а й для інших осіб. Тобто державні (юрисдикційні) форми представляють собою вирішення правових спорів державними – судовими або адміністративними органами [16].

Порядок захисту, як справедливо стверджують інші автори, зумовлюється завданнями, компетенцією і процедурою діяльності того чи іншого органу, що здійснює захист [76, С. 32]. При цьому поняття «форма захисту» та поняття «порядок захисту» не є тотожними поняттями, оскільки форма захисту вказує на те, хто її здійснює, а порядок захисту розкриває, як вона здійснюється [76, С. 32].

Крім того, слід враховувати іншу точку зору, що форма захисту права вказує на суб'єкт, який здійснює це право, і її треба відрізнити від порядку його здійснення, так як саме порядок розкриває, як право на захист реалізується в рамках тієї чи іншої форми.

До ознак захисту прав суб'єктів господарювання в юридичній науці відносять також підстави застосування способів захисту (порушення (невизнання, оспорювання) законних прав) та мету їх застосування (відновлення (визнання) порушеного (оспорюваного) права цих суб'єктів) [52, С. 4].

Щодо прав суб'єктів господарювання, то воно є одним із найважливіших соціальних і політико-правових інститутів, який об'єктивно є мірилом досягнень суспільства, показником рівня його цивілізованості. У сучасній науковій доктрині зміст поняття права людини розглядають як унормовану її свободу; як певні її

потреби чи інтереси; вимоги про надання певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству; є певним видом, частиною (форма існування, спосіб вияву) моралі і т.д. [42, С. 86].

Становлення інституту захисту прав суб'єктів господарювання, в судовій практиці Суду Європейських Співтовариств, а потім і Європейського Союзу пройшло довгий шлях.

Наприклад, 60-і роки ХХ століття (І етап (1953 – 1962 рр.) – норми щодо захисту прав суб'єктів господарювання містяться тільки в національному законодавстві держав-членів Європейських Співтовариств; Суд Європейських Співтовариств відмовляється розглядати питання про відповідність актів права Європейських Співтовариств національним нормам, керуючись такою позицією: контроль за дотриманням національного права держав-членів, перевірка відповідності актів права Європейського Співтовариства з національним законодавством знаходиться поза сферою компетенції інститутів Європейського Союзу, більш того, вони повинні використовувати норми первинного і вторинного права, незважаючи на їх невідповідність національного законодавства [31, С. 16].

Необхідність забезпечення прав суб'єктів господарювання на рівні європейських інституцій виникла зі створенням Європейського об'єднання вугілля і сталі. Створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) регулюється положеннями Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі, який був підписаний в Парижі 18 квітня 1951 р. і втратив чинність 23 червня 2002 року. Таким чином, акти ухвалені Верховним органом оскаржувались в Суді Європейського Союзу громадянами держав-членів у випадку, коли вони порушували права і свободи, гарантовані національними конституціями. Суд Європейського Союзу постановив, що право Співтовариства на той час не містило жодних загальних принципів, що гарантують основні права. Отже, інститути Співтовариства не були зобов'язані своїми діями поважати ці права.

Аналіз прецедентного права Суд Європейського Союзу вказує, що знадобилося більше десятиліття, щоб закріпити принцип прав суб'єктів господарювання в рамках права Співтовариства (II етап (1963 по 1992 роки)). Першим кроком у цьому напрямі було рішення Суд Європейського Союзу 1963 року, в якому Суд зазначив, що незалежно від законодавства держав-членів, право Співтовариства встановлює не тільки обов'язки окремих осіб, але водночас і закріплює основні права як частину європейської правової традиції. Крім того, Суд Європейського Союзу постановив, що установчі договори Співтовариства повинні тлумачитися як такі, що «мають пряму дію і надають особисті права, які національні суди повинні захищати» [84].

У 1969 році Суд Європейського Союзу вперше порушує питання захисту прав людини і говорить про те, що буде захищати основні права людини, в контексті загальних принципів права Європейського Співтовариства. Ця реакція Суду була продиктована кризою легітимності права Європейських Співтовариств, вираженої в різкій критиці з боку судів Італії та Німеччини. Основні права людини були визнані невід'ємною частиною основних принципів права. З цього моменту Європейське Співтовариство в питаннях захисту не лише прав людини, а й прав суб'єктів господарювання, орієнтується на стандарти Конституцій держав-членів і на техніку «основних принципів права» [31, С. 17–18]. До кінця 70-х рр. XX століття Суд Європейського Союзу пішов далі і заявив про те, що міжнародні документи з захисту прав суб'єктів господарювання, до яких приєдналися держави-члени, так само повинні враховуватися в рамках права Європейського Союзу, в основному це стосувалося Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, на яку Суд Європейського Союзу постійно посилається в питаннях, що стосуються захисту прав людини і до цього дня. Таким чином, в судовій практиці Співтовариств склався «неписаний» каталог прав [77, С. 63].

Позитивно вирішивши питання про поширення вимог захисту прав суб'єктів господарювання на діяльність Європейських Співтовариств, Суд Європейського Союзу продовжує розширення власної компетенції в цій сфері і

поширює дію каталогу прав на акти Європейського Співтовариства, як первинні, так і вторинні, а так само на правові системи держав членів, в частині застосування права Європейських Співтовариств, і в сферах, що знаходяться у виключній компетенції держав. Практика Суду Співтовариств була сприйнята іншими інститутами Євросоюзу [31, С. 17–18].

Інститути Співтовариства (Парламент, Рада та Комісія) офіційно визнали, що принципи, які лежать в основі Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, мають бути також інтегровані в право Співтовариства. Крім того, Європейські інститути гарантували, що «при здійсненні своїх обов'язків відповідно до цілей Європейського Співтовариства вони поважатимуть ці права» [70, С. 56].

У Єдиному Європейському Акті від 17.02.1986 року проголошує в преамбулі намір «втілити в життя сукупність демократичних цінностей, ґрунтуючись на основних правах, визнаних конституціями і законами держав-членів, Конвенцією про захист прав людини і основних свобод та Європейською соціальною хартією, в першу чергу на свободу, рівність і соціальну справедливість». У зв'язку з цим Єдиний європейський акт є підставою регулювання принципу захисту прав людини на європейському рівні, оскільки дає підстави включення цього принципу до первинного права Європейського Співтовариства [70, С. 56].

У Договорі про Європейський Союз від 07.02.1992 року було передбачено зобов'язання Союзу дотримуватися основних прав, що випливають з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 і з загальних конституційних традицій держав-членів. Договорі про Європейський Союз від 07.02.1992 року, доповнив положення Єдиного європейського акту в частині визнання принципу захисту прав людини і чітко закріпив цей принцип. Таким чином, п. 2 ст. F цього Договору встановила, що Європейський Союз вважає основні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, і «оскільки вони випливають із конституційних традицій держав-членів, визнає їх в якості загальних принципів права Співтовариства».

Таким чином, захист основних прав і свобод відіграє важливу роль у подальшому розвитку Європейського Союзу. У процесі регулювання дотримання прав і свобод людини особливе значення мало проголошення Хартії Європейського Союзу про основні права та наступні висновки саміту Європейської ради в Кельні [25, С. 63].

У Ніццькому договорі про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 26.02.2001 року, прямо вказано на компетенцію суду Співтовариств розглядати питання дотримання прав людини, передбачив можливість превентивного впливу на держави-члени, які допускають порушення в цій сфері (III етап (1992 – донині)). Крім того, на конференції в Ніцці у 2000 році була проголошена Хартія основних прав Європейського Союзу в від 07.12.2000 року, яка стала першим серйозним кроком на шляху формування власного каталогу прав людини в Європейському Союзі [9].

Таким чином, Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року, доповнила і не замінила захист, який забезпечується національним конституційним законодавством та Європейською конвенцією.

З моменту створення Європейських Співтовариств багато чого змінилося. Змін зазнала і політична ситуація в світі, і статус самої організації. Поступово інтеграція всередині Співтовариств ставала все глибшою, розширювалася і їх компетенція. Постійно зростав обсяг законодавчої діяльності. У певний момент подальший розвиток Співтовариств, поглиблення інтеграції та підтримання авторитету нової правової системи було неможливим без зобов'язання дотримуватися прав суб'єктів господарювання. Становлення інституту захисту прав суб'єктів господарювання в праві Європейських Співтовариств / Союзу минуло складний і тривалий процес, який йшов у двох напрямках: правозастосовна і нормотворча діяльність Суду Справедливості Європейського Союзу та ініціативи інститутів і органів Європейського Союзу [31, С. 12].

Поступово в Європі почали формуватися дві самостійні системи захисту прав суб'єктів господарювання в межах Ради Європи і Європейських Співтовариств. При цьому система захисту, яка створювалась у Співтовариствах,

була фрагментарною. На перших етапах свого існування вона охоплювала переважно економічні права. Пануючою була ідеологія «ринкової людини».

Згодом, з'явилася ціла низка документів, у яких була зроблена спроба визначити основні права суб'єктів господарювання в межах Європейських Співтовариств. До них можна віднести Європейську соціальну хартію від 18 жовтня 1961 р., Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року; Лаакенська декларація «Майбутнє Європейського Союзу» 15 грудня 2001 року, Договір про заснування Європейської спільноти від 25 березня 1957 року; та інші [56].

Наприклад, ст. 103 Договору про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 року, надає повноваження Європейській комісії та Суду Європейського Союзу на створення загальноєвропейської системи нагляду за дотриманням законодавства у сфері господарювання, включаючи систему накладення штрафів [4]. Основні підходи щодо застосування штрафних санкцій з боку Європейської Комісії та відповідних національних органів в окремих державах-членах Європейського Союзу закріплені в Регламенті Ради Європейського Союзу від 16.12.2002 р.

Забезпеченню захисту прав суб'єктів господарювання у державах-членах сприяє Європейський суд з прав людини, чиї рішення є обов'язковими для виконання у державах-учасниках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [2].

Діяльність Суду Європейського Союзу є єдиним судовим механізмом захисту порушених прав суб'єктів господарювання, практика якого поклала початок розвитку концепції захисту прав людини в рамках нової європейської правової системи. Однак і тут існує чимало проблем, обумовлених специфікою цього інституту і всього Європейського Союзу в цілому [37, С.64].

Об'єктивна необхідність приведення до однаковості правових умов як утворення, так і функціонування суб'єктів господарювання в державах-членах Європейського Союзу є одним з ключових вимог в комплексі регулювання господарської діяльності. Вона в основному спрямована на утворення

однорідного правового середовища для господарств (організацій) шляхом уніфікації національного законодавства [37, С.63].

При цьому Рада і Комісія Європейського Союзу координують (у випадках необхідності) систему загальних заходів щодо захисту інтересів окремих організацій в країнах Європейського Союзу.

В основу гармонізації національного права були покладені підготовлені Комісією Європейського Союзу директиви, які згодом були прийняті Радою Європейського Союзу . Директиви які відображено в Таблиці 1.1. встановлюють єдині норми, що регулюють роботу суб'єктів господарювання, що мають місце діяльності на території Євросоюзу:

Таблиця 1.1

Директиви Європейського Союзу, що регулюють роботу суб'єктів господарювання

Директива перша – про координацію гарантій (1968 р.)	Встановлює певні запобіжні заходи, яких слід дотримуватися з метою захисту інтересів організацій держав-членів Європейського Союзу та інших суб'єктів господарювання на вимогу суб'єкта господарювання держави-члена. Вона також визначає загальний порядок ведення реєстрів і деякі випадки оскарження визнання компанії недійсною, зобов'язуючи при цьому усі компанії публікувати дані про акціонерний капітал, а також річну бухгалтерську звітність [87].
Директива друга – про мінімальний капітал (прийнята в 1976 р.)	Встановлює уніфіковані умови утворення і формування капіталу публічних компаній з метою протекції інтересів акціонерів (кредиторів) [88].
Директива третя – про злиття (1978 р.)	Спрямована на сприяння злиттю суб'єктів господарювання, які утворені на базі національного законодавства держав-членів Європейського Союзу, а також захист інтересів акціонерів (кредиторів), працівників і власників облігацій у випадках злиття [89].
Директива четверта – про бухгалтерську звітність (прийнята в 1978 р.)	Гармонізує зміст, порядок, а також основні методи підрахунку, що застосовуються в щорічній бухгалтерській звітності публічних компаній (крім кредитних організацій і компаній в сфері страхування) [90].
Директива шоста –	Уніфікує правила, які регулюють процеси поділу

про поділ компаній (прийнята у 1982 р.)	публічних компанії з обмеженою відповідальністю [91].
Директива сьома – про консолідовану бухгалтерську звітність (1983 р.)	Встановлює єдині (рамкові) вимоги щодо підготовки консолідованої річної бухгалтерської звітності, що включає як мінімум одну публічну (приватну) компанію[92].
Директива восьма розроблена у 1984 р.	Стосується питань кваліфікації аудиторів [93].
Директива десята – про міжнародні злиття (розроблена у 1985 р.)	Пов'язана в цілому зі злиттями міжнародних компаній з обмеженою відповідальністю, які перебувають в одній державі [94].
Директива одинадцята – про правила подання відомостей про філії (розроблена в 1989 р.)	Встановлює загальні вимоги до філій, що знаходяться в інших державах-членах Європейського Союзу, щодо материнської компанії [95].
Директива дванадцята – про одноосібні компанії (розроблена у 1989 р.)	Регулює порядок створення компанії однією особою у формі товариства з обмеженою відповідальністю [96].
Директива тринадцята – про процедуру передачі акцій (1988 р.)	Стосується регулювання біржових угод зі скупки контрольного пакету акцій європейської компанії з метою її поглинання, при цьому вона спрямована на створення в рамках Європейського Союзу уніфікованого правового механізму угод, що сприяють концентрації капіталу в цілому [97].

Більшість із зазначених директив направлено на уніфікацію умов як діяльності, так і звітності організацій, а також на захист прав акціонерів (кредиторів), забезпечення їм максимально рівних гарантій.

Необхідно звернути увагу на те, що у виданій в 1985 р. «Білій книзі» з питань завершення створення єдиного (загального) внутрішнього ринку в рамках Європейського Союзу передбачалися подальша гармонізація права суб'єктів господарювання і створення оптимальних умов зближення національного законодавства держав-членів як юридичної основи співпраці між організаціями [86].

Відповідно до положень цього документа був прийнятий ряд директив щодо подальшої співпраці суб'єктів господарювання в державах-членах Європейського Союзу, головним чином, діючих у вигляді акціонерних товариств (в цілях як виробничої, так і збутової кооперації всередині єдиного ринку).

Відповідно до положень «Білої книги» правила транснаціональної діяльності компаній в рамках Європейського Союзу були уніфіковані в прийнятому у 1989 р. Радою Європейського Союзу Регламенті про Європейське Співтовариство з економічних інтересів (ЄСЕІ). Регламент є основою загального права компаній Європейського Союзу, оскільки виключив підпорядкування фірм – членів ЄСЕІ національному законодавству і підвів їх під єдині правила Європейського Союзу, створюючи тим самим оптимальні умови для розвитку як загальногосподарських, так і науково–технічних зв'язків між суб'єктами господарювання держав–членів Європейського Союзу [86].

В Європейському Союзі сьогодні ведеться активна діяльність з формуванню однорідного правового середовища у сфері господарювання. Головна мета політики у зазначеній сфері – посилення інтеграційних процесів і економічної основи Європейського Союзу, вона спрямована на максимальне зближення національного законодавства держав-членів, вироблення загальних вимог у сфері права компаній. Створення у 90–ті рр. ХХ ст. єдиного внутрішнього ринку, який передбачає вільне переміщення товарів, послуг, капіталів і громадян в країнах Європейського Союзу (система «чотирьох свобод»), є одним із стратегічних засобів посилення міжнародних позицій держав-членів Європейського Союзу [18, С.245].

Слід особливо зазначити, що гармонізація юридичних вимог до утворення та діяльності суб'єктів господарювання органами Європейського Союзу здійснюється тільки в тому обсязі, в якому це необхідно для оптимального функціонування єдиного ринку. У ряді питань було вирішено створити комплекс загальних правил (наприклад, була прийнята класифікація організацій з правового положення). При цьому за державами-членами Європейського Союзу зберігається свобода у виборі форм і методів діяльності компаній. Органи Європейського

Союзу вводять однакові правила тільки в тих сферах, де це необхідно для ліквідації перешкод на шляху вільного руху факторів виробництва і товарів (або для мінімізації впливу чинників, що порушують конкуренцію) [29, С.80].

Інструментом стимулювання великого транс'європейського бізнесу можна вважати Статут Європейської компанії від 08.10.2001 року, який досить детально регламентує питання, пов'язані з юридичним статусом, а також є якоюсь основою уніфікованого права компаній Європейського Союзу. Статут покликаний сприяти об'єднанню в єдине ціле економічні і юридичні умови для ефективної діяльності європейських підприємств (організацій). Мета створення Європейської Компанії – це активізація міждержавних господарських зв'язків в рамках Європейського Союзу, а також збільшення рівня конкурентоспроможності компаній держав-членів Європейського Союзу [20].

Крім того, Європейська Компанія, що засновується на основі уніфікованого правопорядку, застосовуваного в Європейському Союзі, в певній мірі все ж сприяє полегшенню транснаціональних злиттів компаній і значно сприяє утворенню в рамках Європейського Союзу масштабних транснаціональних компаній в аспекті європейського правового поля, здатних конкурувати з корпораціями Японії та США.

Також однією з нових форм об'єднання капіталів в рамках Європейського Союзу можна вважати і Європейську асоціацію. Основною метою створення цієї правової форми було надання можливості асоціаціям і фондам різних держав-членів безперешкодно здійснювати свою діяльність в рамках Європейського Союзу. Європейська асоціація представляє собою організацію (об'єднання фізичних або юридичних осіб), учасники якої об'єднують свої знання і зусилля для досягнення спільної мети або ж для того, щоб представляти інтереси певних професій або груп. Європейська асоціація є некомерційною і наділяється статусом юридичної особи з моменту її реєстрації в одній з держав-членів Європейського Союзу. Наднаціональний характер Європейської асоціації забезпечується вимогою про те, що її учасниками можуть бути виключно юридичні або фізичні особи, які мають своє зареєстроване місцезнаходження на території однієї з

держав-членів Європейського Союзу, які є громадянами щонайменше двох різних держав-членів [18, С.246].

Головними органами Європейської асоціації є загальні збори та виконавчий комітет. До виключної компетенції загальних зборів належить прийняття рішення про внесення змін до статуту Європейської асоціації (вказане рішення може бути прийняте кваліфікованою більшістю від загальної кількості членів Європейської асоціації).

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно зазначити, що сьогодні в межах Європейського Союзу має місце досить цілеспрямована модернізація комплексу законодавства, що регулюють роботу суб'єктів господарювання, при цьому спільним завданням є вироблення якогось рамкового законодавства, яке було б одночасно досить гнучким, відповідало б потребам суб'єктів господарювання і враховувало вплив науково-технічного прогресу.

Таким чином, шляхом узагальнення вищевказаних ознак слід зробити висновок, що під захистом прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі слід розуміти діяльність позасудових органів в межах, встановлених законодавством повноважень, а також судових органів з урахуванням підвідомчості їх справ, здійснювану в юрисдикційній формі (судовий і позасудовий захист), в порядку, визначеному законодавством, шляхом застосування до правопорушника відповідних господарських санкцій, як способів захисту, у випадках порушення правил господарювання з метою повного відновлення порушених прав суб'єктів господарювання.

1.3. Структура інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі

Захист прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі здійснюється в юрисдикційній формі, яка в залежності від органу захисту ділиться на судовий і

позасудовий захист, здійснюваний в порядку законодавства. Провідну роль у розробці і здійсненні політики Європейського Союзу у сфері корпоративного права відіграють Рада Євросоюзу, Комісія Європейського Союзу і Європейський парламент. Лісабонська 07.12.2000 для прийняття директив у сфері корпоративного права передбачає необхідність застосування Радою Європейського Союзу і Європейського Парламенту звичайної законодавчої процедури після консультацій з Економіко-соціальною радою [4].

Наприклад, Суд Європейського Союзу охоплює всю судову владу Європейського Союзу, яка складається з трьох основних органів:

- Основного суду – розглядає справи направлені від національних судів, певні анулювання та апеляції.
- Загального суду – розглядає анулювання від фізичних і юридичних осіб і в деяких випадках від урядовців Європейського Союзу. На практиці це означає, що цей суд займається спірними питаннями, справами з державної допомоги, торгівлі, сільського господарства та торгових марок.
- Трибуналу у справах публічної служби – розглядає справи, що стосуються ЄС та його співробітників.

Суд Європейського Союзу наділений широкими повноваженнями з розгляду справ за участю як фізичних, так і юридичних осіб [29, С.95] .

Діяльність Суду Європейського Союзу поширюється на суб'єктів господарювання – юридичних осіб, зареєстрованих відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави, або фізичних осіб, зареєстрованих в якості індивідуальних підприємців відповідно до законодавства держави-члена або третьої держави.

Сам факт існування і еволюції Європейських Співтовариств, втілення в життя завдань з розвитку економічної інтеграції потребували і неминуче призвели до постановки проблеми прав і свобод людини і громадянина. З моменту створення Європейських Співтовариств громадяни держав-членів і особи, які перебувають на їх території, опиняються під двома юрисдикціями: внутрішнього

права держав (тобто залежать від регулювання національним правом) і одночасно комунітарного права [69, С. 13].

Підкреслимо, що проблематика забезпечення прав людини в економічній і комерційній сферах спочатку почала розроблятися практикою Суду Європейського Союзу. Однак, судовий захист прав людини не міг бути по справжньому ефективним без існування нормативної бази з прав людини. Відповідно в Європейського Союзу були зроблені спроби її створення і належного закріплення в праві Співтовариств [69, С. 14].

Основною крапкою відліку щодо законодавчого закріплення в основоположних актах Співтовариства норм про права людини було підписання Договору про Європейський Союз від 07.02.1992 року, в якому вперше введено положення про дотримання Союзом норм Конвенції. Надалі з прийняттям Амстердамського договору про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, які заснували Європейські Співтовариства, та пов'язаних із ними актів, від 29.03.1996 р., конструюється механізм контролю над дотриманням права Європейського Союзу і його цінностей. Аналіз відповідних положень свідчить, що класична тріада цінностей, визнаних світовою спільнотою як першорядних (демократія, права людини, верховенство права), знайшла своє підтвердження і в межах комунітарного права [69, С. 14–15].

Протягом свого функціонування Суд Європейського Союзу, будучи одним із повноправних інститутів Європейського Союзу, завоював незаперечний авторитет гаранта Європейського права. У власних рішеннях Суд Європейського Союзу сформулював ключові принципи, які із часом стали фундаментом інтеграції в Європі. Рішення Суду Європейського Союзу є джерелом принципів прямої дії й верховенства права Європейського Союзу; з їх допомогою на європейському рівні були встановлені гарантії захисту прав людини, а також було визнано наявність автономного правового порядку Європейського Союзу, побудованого на основі установчих договорів, що мають конституційні властивості; визначено положення та склад «засад конституційного ладу Європейського Союзу» [69, С. 146]. Крім того, на думку К.М.Бережної, за

допомогою своїх прецедентних рішень Суд Європейського Союзу послідовно посилює федеративні риси Європейського Союзу, що виразилося у визнанні їм Договору про Європейський Союз від 7 лютого 1957 р. «конституційною хартією», а самого себе – «конституційним судом» [27, С. 147]. Тривалий час Суд Європейського Союзу був єдиним судовим інститутом організації. Кількість справ була невеликою, і він оперативно справлявся з їх розглядом. Однак поступово ситуація змінилася. Так, якщо за весь 1957 р. Суд Європейського Союзу виніс чотири рішення, десять років тому – 24, то в 1977 р. число винесених рішень досягло 100, а в 1987 р. – 208 [27, С. 147]. Так, відповідно до положень Лісабонського договору про внесення змін в Угоду про Європейський Союз та Угоду про заснування Європейської Спільноти від 13.12.2007 року Суд Європейського Союзу має обов'язкову юрисдикцією щодо держав-членів, інститутів Європейського Союзу та інших суб'єктів. За своїм змістом юрисдикція Суду Європейського Союзу включає в себе три основні групи повноважень: вирішувати спори з правовідносин, що виникають на підставі норм установчих договорів і законодавства Європейського Союзу, інакше – пряма юрисдикція; розглядати запити судових органів держав-членів, які зіштовхуються з проблемами тлумачення й застосування норм права Європейського Союзу, – преюдиціальна (непряма) юрисдикція; розбирати справи в порядку попереднього контролю [27, С. 147].

Практикою Суду Європейського Союзу встановлено, що він має захищати наступні групи прав:

1. Функціональні права. Це ті права, які закріплені в установчих договорах та направлені на досягнення цілей Союзу (принцип рівності працюючих щодо умов праці у державах-членах, недискримінації в організації спільних ринків виробників та споживачів).

2. Основні права громадян Союзу або спеціальні права (право та вільне пересування та проживання, участь у виборах до органів місцевого самоврядування та Європейського Парламенту тощо).

3. Основні права та свободи особистості у загальновизнаному їх розумінні (право власності, вільне здійснення економічної діяльності, право на свободу вираження і т.д.) [47, С.98-100].

Можна дійти висновку, що Суд Європейського Союзу своєю практикою створив неписаний каталог прав людини в межах Європейського Союзу. Із набуттям чинності Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року, Суд Європейського Союзу звертався до неї у 122 справах, у той час як до Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 – у 20. Окрім просто посилань, практика свідчить про скасування ряду регламентів Європейського Союзу через їх невідповідність положенням Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року.

Слід відмітити, що в Преамбулі Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року, рішення Суду Європейського Союзу визнані одним з джерел прав людини, що є одним з доказів плідної праці наднаціонального Суду в галузі прав людини [46, С. 92]. Вищенаведене, а також існування інституту громадянства, який є близько пов'язаним із питанням захисту прав людини в межах Європейського Союзу, перетворює Союз із суто економічної організації в спільноту народів, в якій панує повага до прав людини її господарської діяльності та в якій встановлені різноманітні механізми їх ефективного захисту.

На підтвердження цього, Європейським Судом з прав людини було визнано Європейський Союз як організацію, що має високі стандарти захисту прав суб'єктів господарювання.

Йдеться про відоме рішення Європейського суду з прав людини по справі *Bosphorus* [83]. Справа полягала у тому, що турецькі авіалінії *Bosphorus* орендували літак, що належав Республіці Югославія, та доправив його на перебування до Ірландії. Влада Ірландії конфіскувала літак на підставі Регламенту 990/93, яким реалізовувалися санкції проти Югославії. Авіалінії *Bosphorus* оскаржили конфіскацію літака на підставі порушення права власності до Суду Європейського Союзу, який відмовив у задоволенні позову. Тоді авіалінії звернулися зі скаргою до Європейського суду з прав людини, який прийняв

концепцію так званого «еквівалентного захисту», який полягає у презумпції того, що Європейський Союз має високі стандарти прав людини. Не маючи компетенцію переглядати акти Європейського Союзу, Європейський суд з прав людини презюмував, що вони відповідають стандартам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [46, С. 101].

Обидва суди вже близько 25 років підтримують судовий діалог з моменту винесення рішення *Jhonston. Чезаре Романо (Cesare Romano)*. Проводять діяльність, спрямовану на утвердження прав людини, які є наріжним каменем неписаної конституції Європи. Наприклад, у рішенні у справі *DEB v. Federal Republic of Germany* Суд Європейського Союзу узагальнив прецеденти, в яких цитуються положення Конвенції. Це вражаюча кількість справ, котра показує, що завжди Суд Європейського Союзу брав до уваги думку Європейського суду з прав людини [46, С.109].

Отже, реформа судової системи Європейського Союзу, передбачена Лісабонським договором, є найбільш значущою за всі роки її існування та функціонування й націлена на довгострокову перспективу. Лісабонським договором про внесення змін в Угоду про Європейський Союз та Угоду про заснування Європейської Спільноти від 13.12.2007 року було внесено зміни в структуру судової системи Європейського Союзу, у порядок її організації та правила судочинства. Змінено принцип перерозподілу юрисдикції між Судом Європейського Союзу і Загальним судом, згідно з яким Загальний суд Європейського Союзу стає в межах Європейського Союзу судом загальної юрисдикції. Суд Європейського Союзу, що стоїть на чолі судової системи, натомість концентрує функції, властиві вищим судовим органам, у тому числі ті, які притаманні конституційним судам. Разом із тим, судову реформу можна охарактеризувати як незакінчену. Водночас практична реалізація судової реформи сама зумовлює серйозні проблеми. Від їх вирішення залежить ефективність судової системи й подальший розвиток права Європейського Союзу та інтеграційного правопорядку після розширення Європейського Союзу [27, С.146].

До того ж, у своїх рішеннях Суд Європейського Союзу неодноразово звертався до проблем правового регулювання юридичних осіб, захисту прав суб'єктів господарювання, зокрема у справах № 81/87 Daily Mail, X "212/97 Centros, № 167/01 Inspire Art і т. д.

Хоча серед юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами звернення до Суду Європейського Союзу, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 безпосередньо називає лише неурядові організації, маючи на увазі в якості осіб індивідів (person – у тексті Конвенції англійською мовою, *personne physique* – у тексті Конвенції французькою мовою, в українському перекладі осіб) тобто фізичних осіб, насправді до Суду можуть звертатися і інші юридичні особи [44, С.176].

Таке право юридичних осіб природно, так само як і по відношенню до неурядових організацій, може бути обмеженим здатністю суб'єкта взагалі мати права, передбачені певними статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. В той же час в Страсбурзьких конвенційних органах з захисту прав людини поступово було досягнуте розуміння того, що деякі з проголошених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 можуть бути реалізовані не тільки фізичними особами, але і юридичними [44, С.176].

Ключовим органом ухвалення рішень, який координує економічну політику Європейського Союзу є Рада Європейського Союзу. Вона поділяє законотворчу та бюджетну компетенції з Європейським Парламентом [42, С. 85].

Разом з Європейським парламентом Рада Європейського Союзу є законодавчим органом Європейського Союзу. Рада міністрів Європейського Союзу приймає закони, постанови та так звані директиви. При цьому Рада Європейського Союзу повинна враховувати рішення та рекомендації найвищої інституції (найвищого органу) Європейського Союзу – Європейської ради (тобто ради очільників держав і голів урядів усіх країн-членів Європейського Союзу). Також Рада міністрів Європейського Союзу реалізує пропозиції (законопроекти) Європейської комісії [29, С. 76].

Взаємодія Ради Європи та Європейського Союзу у сфері забезпечення прав суб'єктів господарювання оформлено Меморандумом про взаєморозуміння Ради Європи і Європейського Союзу від 10.05.2007 року [23]. Ця взаємодія виведена на рівні партнерства, яке ґрунтується на таких принципах, як неподільність і універсальність прав людини, повагу стандартів, закріплених в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Відповідно до п. 17 Меморандумом про взаєморозуміння Ради Європи і Європейського Союзу від 10.05.2007 року, розвиток співробітництва і проведення консультацій з Комісаром Ради Європи з прав людини є одним з пріоритетів взаємодії двох організацій у тому числі і у сфері суб'єктів господарювання [69, С. 114].

Європейська Комісія є інституцією Європейського Союзу, поряд із Європейським Парламентом, Радою Європейського Союзу та Європейським судом аудиторів.

Завдання Європейської Комісії полягають у координації роботи органів виконавчої влади всіх країн Європейського Союзу, виробленні рекомендацій для діяльності Європейського Парламенту, внесенні законодавчих ініціатив з метою приведення у відповідність до загальноєвропейських стандартів національного законодавства країн-членів Європейського Союзу, спостереженні за дотриманням всіма 28 країнами єдиних європейських стандартів, а також прав і свобод людини, проведенні систематичних консультацій з усіма національними урядами для вироблення єдиної економічної (промислової, сільськогосподарської, податково-бюджетної, соціальної, митної, валютної, грошово-кредитної і т.д.), військової, зовнішньої, культурної політики [63, С.395].

Європейська Комісія в першу чергу контактує з міністрами у справах Європейського Союзу в кожному з урядів 28 країн-членів. Повсякденне адміністрування Європейського Союзу здійснюється в рамках комітології (від comitology). Комітологія – це система численних комітетів, створених Радою міністрів при Європейській комісії, в яких відстежується виконання прийнятих законодавчих рішень Європейського Союзу [37, С. 24].

Всі рішення Європейської Комісії носять виключно рекомендаційний характер, всі спірні питання владжуються на рівні національних урядів. Крім того, Європейська комісія виконує дипломатичні функції Європейського Союзу за кордоном, маючи в своєму розпорядженні мережу представництв (в тому числі і в Києві) [63, С.396].

Практика Європейської Комісії говорить про те, що заявник повинен вичерпати всі доступні для нього судові установи в державі. Юридичні особи для захисту деяких прав можуть звертатися в арбітражні суди) [63, С.396].

Додатковою гарантією, що забезпечує захист і вільну реалізацію прав суб'єктами господарювання, а також виступає провідником в діалозі підприємців і держави є Інститут уповноваженого з прав людини(омбудсмен).

В широкому розумінні інститут уповноваженого з захисту прав суб'єктів господарювання є елементом реалізованої державної політики, що ґрунтується на залученні підприємницького та експертного співтовариств, державних і громадських інститутів до вирішення системних проблем, що стоять на шляху розвитку бізнесу, а також інструментом безпосереднього захисту порушених прав і законних інтересів суб'єктів господарської діяльності [27].

Незважаючи на відмінності в назвах посад бізнес-омбудсменів, у повноваженнях і функціях в різних країнах, метою їх діяльності є контроль за дотриманням прав і законних інтересів бізнес–спільноти та надання їй сприяння у вирішенні конфліктів, що виникають між бізнесом і державою [37, С. 24].

Інститут омбудсмена – це служба, передбачена конституцією або актом законодавчої влади і очолювана незалежною державною посадовою особою високого рангу. Така особа відповідально перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих на неправомірні дії державних органів, службовців, наймачів або діє на свій розсуд і уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії і представляти доповіді. Омбудсмен організовує контроль діяльності посадових осіб та виступає посередником між державою і різними представниками суспільства у вирішенні між ними конфліктів методами компромісу і згоди [63, С.395].

Поряд з врегулюванням спорів між суб'єктами господарювання і владними структурами в деяких країнах на сьогодні омбудсмени займаються також залученням в економіку інвестицій [27].

Одним з основних документів, на основі якого Європейський омбудсмен здійснює свою діяльність, є Європейський кодекс незалежної управлінської поведінки від 6 вересня 2001 року (The European Code of Good Administrative Behavior) [27].

Національні та регіональні омбудсмени крізь призму Європейського Союзу роблять важливий внесок у підтвердження того факту, що громадяни і резиденти Європейського Союзу користуються правами, передбаченими правом Європейського Союзу. Разом з Європейським омбудсменом і Комітетом Європейського Парламенту зі зверненнями вони формують Європейську Мережу Омбудсменів, що включає національних і регіональних омбудсменів і органи держав-членів Європейського Союзу, країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу [30].

Європейський омбудсмен, розглядаючи звернення від юридичних осіб та суб'єктів господарювання, захищає свободу підприємницької діяльності, проголошену в Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року.

Європейський омбудсмен уповноважений приймати скарги на незадовільну діяльність всіх інституцій та установ Спільноти, за виключенням Суду Європейського Союзу та Суду загальної юрисдикції. Заяву, самостійно або через члена Європейського Парламенту, може подати будь-яка фізична особа – громадянин або резидент Європейського Союзу, а також юридична особа, що має реєстрацію у країнах Європейського Союзу [27]. Вона може бути написана однією з 24 офіційних мов Європейського Союзу і подаватися як безпосередньо до офісу омбудсмена, так і надсилатися: листом, факсом або через спеціальну форму на сайті. Крім того, за бажанням скаржника, заява залишається конфіденційною [43, С. 60-65].

Омбудсмен проводить розслідування: на підставі скарги або за власною ініціативою здійснює відповідні запити. При цьому інституції Європейського

Союзу зобов'язані надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів. Виявивши факти порушень, омбудсмен сповіщає установу, про яку йдеться, і надсилає їй свої рекомендації. Установа-адресат має три місяці на те, щоб дати докладну відповідь; після чого омбудсмен направляє остаточний звіт Європейському парламентові та відповідній установі. Крім того, він сповіщає скаржника про результати свого розслідування. Акти омбудсмена мають рекомендаційний характер [63, С.396].

Більшість скарг розглядаються протягом року, але перша відповідь надається заявнику якнайшвидше. Про результати своєї діяльності омбудсмен щорічно звітує у парламенті. Лідером за кількістю поданих звернень є Іспанія, за нею – Німеччина, Польща та Бельгія, а у співвідношенні до кількості населення найактивніші – Люксембург і Кіпр.

Слід зазначити, що повноваження європейського омбудсмена обмежені розглядом скарг щодо інститутів і органів влади Європейського Союзу. Він не має права втручатися в судові розгляди і сумніватися в справедливості рішень судів ЄС. Після закінчення фінансового року ним видається звіт про виконану роботу в Європейському Парламенті і публікується у вільному доступі на офіційному сайті.

Якщо порівнювати реалізацію інституту бізнес-омбудсмена в Європейського Союзу, то в правовій і організаційній структурі регіональних або галузевих апаратів уповноваженого можна спостерігати відмінності. У Великобританії створені, функціонально обмежені регіональні представництва. Основною їх функцією є збір і обмін інформацією між представниками бізнесу та головним апаратом бізнес-омбудсмена. Регіональні офіси не мають права виносити безпосередньо рішення щодо заяв. Офіс Європейського омбудсмена знаходиться в Страсбурзі (Франція) і не має регіональних офісів. В Австрії та Іспанії інститути уповноваженого розглядають скарги бізнесу з адміністрацією регіонів в першій інстанції, працюючи при торгово-промислових палатах. У Франції представництво бізнес-омбудсмена централізоване і не має регіональних відділень. Варто зазначити, що апарат бізнес-омбудсмена в країнах

Європейського Союзу підзвітні і інтегрована в систему виконавчої влади, як на федеральному, так і на регіональному рівнях, винятком є уповноважені, що працюють при торгово-промислових палатах, в цьому випадку вони однаково незалежні і від палат, і від уряду. Нагадаємо, що інститут омбудсмена функціонує в Європейському Союзі з 1995 р. Основним завданням омбудсмена в Європейському Союзі є розгляд звернень приватних осіб, підприємств, асоціацій та організацій, зареєстрованих в Європейському Союзі, зі скаргами з приводу зловживання владою інститутами і органами Європейського Союзу [22].

Венеціанська комісія Ради Європи (Європейська комісія за демократію через право) і Організація Об'єднаних Націй в числі рекомендацій щодо функціонування правозахисних інститутів омбудсменів рекомендували при створенні і регулюванні діяльності інститутів бізнес-омбудсменів дотримуватися принципу незалежності омбудсменів від органів державної влади, але ця рекомендація на практиці реалізується не завжди. Там, де інститути бізнес-омбудсмена засновуються торгово-промисловими палатами, як наприклад в Іспанії, вони незалежні від органів державної влади в тій же мірі, в якій від них незалежні торгово-промислові палати [63, С.401].

Наприклад, омбудсмен Міністерства економіки та бюджету у Франції призначається міністром економіки і фінансів на термін у три роки. Апарат омбудсмена є частиною організаційної структури міністерства, омбудсмен щороку звітує про виконану роботу перед міністром економіки і фінансів [63, С.405].

Винятком в питанні підзвітності органам виконавчої влади є Європейський омбудсмен, який призначається Європейським парламентом строком на п'ять років (відповідно до термінів функціонування Європейського парламенту і з можливістю переобрання) і звітує на щорічній основі тільки перед Європейським парламентом. Співробітники апарату Європейського омбудсмена мають такий же статус цивільних службовців, що і інші органи Європейського Союзу .

Виходячи із закордонного досвіду, можна зробити висновок, що в більшості країн бізнес-омбудсмен не має привілеїв в частині імунітету від кримінальної,

адміністративної або фінансової відповідальності, пов'язаних з здійснюваною ним діяльністю.

Бізнес-омбудсмен виконує свої функції шляхом надання незалежного, але офіційно встановленого каналу, щоб привернути увагу відповідного державного органу до проблеми, і є посередником, висловлюючи неупереджену думку, видаючи відповідний висновок або рекомендації [63, С.402].

Європейський омбудсмен приймає скарги лише від громадян країн-членів Європейського Союзу або від бізнес-структур, зареєстрованих в кожній із країн Європейського Союзу. «Захисники підприємців» (*defensoras del empresario*) в Іспанії пропонують свої послуги підприємствам – членам відповідних торгово-промислових палат, при яких функціонує інститут бізнес-омбудсмена. При цьому, як зазначалося вище, бізнес-омбудсмен приймає до розгляду скаргу тільки після того, як заявник скарги зробить спробу вирішити спірне питання з відповідним державним закладом, і ця спроба не призведе до задовільного результату [63, С.402].

Практично у всіх країнах, де в тому чи в іншому вигляді функціонує інститут бізнес-омбудсмена, існує найбільш простий спосіб подачі скарг омбудсмену - онлайн за допомогою мережі Інтернет. Деякі бізнес-омбудсмени в обов'язковому порядку подають запит на інформацію та документацію про результати розгляду скарги державною установою, до якого прикріплений або в складі якого функціонує омбудсмен або яке раніше розглядало скаргу заявника, інші задовольняються мінімальною інформацією. Як правило, досить контактних даних та короткого опису справи (Іспанія) [15].

Інститут Європейського омбудсмена наділений правом вимагати необхідну інформацію від органів державної влади, включаючи уряд. Європейський омбудсмен також має право доступу, в тому числі до конфіденційних документів і інформації. Мандат Європейського омбудсмена передбачає право ініціювати розслідування за власною ініціативою, що нетипово для більшості інститутів національних бізнес-омбудсменів [63, С.402].

Повноваження бізнес-омбудсменів з вирішення конфліктів також різні. Так, Європейський омбудсмен, омбудсмени Франції мають право рекомендувати рішення, прийнятне для сторін конфлікту. Європейський омбудсмен може закрити справу з «критичними зауваженнями» та рекомендаціями, які в кінцевому підсумку можуть бути представлені в Європейський парламент. Французький омбудсмен в разі, якщо його рекомендації не допомогли вирішити конфлікт, може звернутися за вирішенням конфлікту до міністра економіки і фінансів [49].

Незважаючи на місце виникнення омбудсмена із захисту прав суб'єктів господарювання, в тому числі малого і середнього бізнесу, в Швеції не передбачено, а вся наглядова діяльність парламентських омбудсменів ділиться на чотири зони відповідальності:

- 1) питання, пов'язані з судовими розглядами (з трудових спорів, оренду землі і т.д.);
- 2) питання, що стосуються збройних сил країни (що відносяться до оборонного відомства і його агентств, які не потрапляють в інші сфери відповідальності);
- 3) питання законодавства про соціальне обслуговування;
- 4) питання, пов'язані з порушенням законів органами прокуратури, економічними владними структурами, податковими службами [49].

Захистом прав підприємців в Швеції займається, з одного боку, Міністерство підприємництва, енергетики та зв'язку, з іншого – омбудсмени юстиції, ключовим завданням яких є усунення адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу на всіх рівнях – в першу чергу, через перевірку дотримання урядовими чиновниками і посадовцями всіх законодавчо встановлених норм і правил [49].

Як видно з наведених прикладів, основні функціональні обов'язки бізнес-омбудсменів пов'язані з розглядом скарг суб'єктів господарювання, винесенням висновків і напрямком рекомендацій в державні органи. У деяких бізнес-омбудсменів є право законодавчої ініціативи, тобто вони мають право пропонувати нормотворчих органів вносити зміни до чинного законодавства з

метою поліпшення умов для бізнесу (Швеція). В інших таке право не передбачено, проте вони можуть виступати з пропозиціями щодо поліпшення діяльності державних органів (Великобританія, Франція) [24].

Крім того уповноважений із захисту прав суб'єктів господарювання наділений консультативними та інформаційними функціями (поширення інформації про вимоги до продукції та послуг, про ситуацію в тій чи іншій галузі), а також контрольними функціями за виконанням законодавства відповідними відомствами. Бізнес-омбудсмени уповноважені також запитувати необхідну інформацію від державних органів, що передбачає отримання копій документів, а також пояснювальних записок.

Свої функціональні обов'язки бізнес-омбудсмен виконує шляхом надання незалежного, але офіційно встановленого каналу, щоб привернути увагу відповідного державного органу до проблеми, і є посередником, що висловлює неупереджену думку і видає відповідний висновок або рекомендацію.

Загальні теоретико-методологічні основи діяльності інституту омбудсмена і стандарти організації, які можуть бути застосовані до омбудсмена із захисту прав суб'єктів господарювання, були сформульовані Організація Об'єднаних Націй і Венеціанською комісією Ради Європи (Резолюція ГА Організація Об'єднаних Націй 48/134 «Національні інститути для просування і захисту прав людини»).

Отже, основне призначення бізнес-омбудсмена – надання сприяння суб'єктам господарювання у вирішенні конфліктів з державними органами. Створення інституту омбудсмена із захисту прав суб'єктів господарювання визнається необхідним в умовах невдоволення діяльністю державних органів з боку суб'єктів господарювання, нестабільності правових приписів державних органів у визначенні правил ведення господарської діяльності, недосконалості контрольних механізмів, здатних запобігти порушенню прав суб'єктів господарювання [64].

Інститут бізнес-омбудсмена є додатковою гарантією реалізації прав суб'єктів господарювання, не підміняючи собою правоохоронні органи, суди і адвокатуру. У ряді випадків доступ до омбудсмена надається суб'єктам

господарювання після того, як ними пройдені судові процедури щодо захисту законних інтересів, а також розглянуті звернення в правоохоронні органи. Крім цього омбудсмен має право відмовити в розгляді скарги в разі, якщо проходить слідство з даного питання або справа розглядається в суді. В іншому випадку мова йде про наділення інституту омбудсмена повноваженнями інших правових інститутів [24].

На відміну від державних органів омбудсмен не наділений суттєвими владними повноваженнями і не має права видавати обов'язкові для виконання правові акти, Тому головним інструментом в його діяльності є надання публічного характеру тієї чи іншої ситуації, що істотно стимулює сприйняття рекомендацій омбудсмена. Юридична сила його звернення ґрунтується не стільки на законі, скільки на переконливості доводів омбудсмена і його здатності завоювати довіру суспільства, парламенту, адміністративних органів, преси. Тому дуже важливо, що на посаду вибираються особи, спочатку користуються високою довірою і авторитетом в країні [24].

Установа бізнес-омбудсмена (інституту уповноваженого із захисту прав суб'єктів господарювання) у державі сприяє встановленню діалогу між державними органами і господарськими співтовариством. При цьому бізнес-омбудсмен не повинен розглядатися винятковою інстанцією у вирішенні проблем бізнесу і держави, а є додатковою гарантією реалізації прав суб'єктів господарювання.

Отже, в залежності від органу, що здійснює захист прав суб'єктів господарювання, юрисдикційна форма захисту ділиться на судовий (Європейський суд з прав людини, Суд Європейського союзу) і позасудовий захист (Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейський омбудсмен), яким відповідає і певний порядок – судовий (загальний) і позасудовий (спеціальний) порядок. До ознак захисту прав суб'єктів господарювання відносять також підстави застосування способів захисту (порушення (невизнання, оспорювання) законних прав) та мету їх застосування (відновлення (визнання) порушеного (оспорюваного) права цих суб'єктів).

РОЗДІЛ 2

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Досудовий захист прав суб'єктів господарювання в Європейського Союзу.

Потребу в захисті суб'єкти господарювання мають не лише в Україні, а й в Європейському Союзі. В повсякденному житті ми кожного дня зустрічаємося з питання в сфері захисту наших особистих прав, тобто фізичних осіб, але нажаль, мало хто знає і звертає увагу, що суб'єкти господарювання потребують також захисту порушеного права. Перш ніж перейти до питання, щодо способів досудового врегулювання спору, необхідно зазначити, а які ж саме права можуть бути порушені у суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що більшість прав суб'єктів господарювання були сформовані практикою Європейського суду з прав людини. Так, з огляду на практику Європейського суду з прав людини, можна виділити деякі права суб'єктів господарювання: право на відшкодування моральної шкоди, право на власність не лише речей, а і власної клієнтської бази та ліцензії тощо[78].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 регулює питання захисту не лише фізичних осіб, а й суб'єктів господарювання, адже Європейський суд з прав людини, своїх рішеннях при розгляді справ щодо порушення прав суб'єктів господарювання завжди посилається на її норми. Хоча суб'єкти господарювання як вже зазначалося раніше, не можуть скористуватися всіма правами на захист які має фізична особа, проте більшість прав передбачених даною конвенцією, все ж таки застосовуються і до суб'єктів господарювання [2].

Так, відповідно до ст. 5 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [2]. Це положення говорить про те, що суб'єкти господарювання також мають право на свободу створення і ніхто не може втручатися в їх діяльність, навіть держава. Проте на практиці досить

часто зустрічаються випадки, коли суб'єкти господарювання зазнають втручання у свою діяльність, як з боку органів держаної влади, так і з боку інших осіб.

Ю.Л. Єршов пише, що в юридичному сенсі свободу визначають як нормативно закріплену можливість особи здійснювати дії, вчинки на власний розсуд, не порушуючи при цьому свободи інших суб'єктів. Іншими словами, це певний правовий статус особи [40]

Також необхідно правильно розуміти поняття «право на особисту недоторканість», адже в науковій літературі на сьогоднішній день зустрічаються різні поняття, зокрема «особиста недоторканність», «недоторканність особистості», «право на особисту недоторканість», які в юридичній літературі вважаються ідентичними. Проте деякі автори вважають, що поняття «особиста недоторканність» та «право на особисту недоторканність» відмінні [60]

Так, В. А. Патюмен пише: «особиста недоторканність – це фактичний стан, право на особисту недоторканність – це право громадянина на державний захист його особистості від незаконних посягань кого би то ні було, пов'язане з обов'язком всіх інших громадян стримуватися від таких посягань, а також з обов'язком державних органів захищати особу від неправомірних посягань» [60, С.15].

Г.Т. Овадюк під правом на особисту недоторканність розуміє гарантовану державою особисту безпеку людини, що полягає в недопущенні, припиненні і караності посягань з боку інших членів суспільства або посадових осіб держави на: життя, здоров'я, тілесну недоторканність і статеву свободу (фізична недоторканність); честь, гідність, моральну свободу (моральна недоторканність); нормальну течію психічних процесів (психічна недоторканність); індивідуальну свободу людини, що виражається в наданій їй можливості мати в своєму розпорядженні себе, свій вільний час, на власний розсуд визначати місце перебування, не знаходитися під наглядом або охороною (індивідуальна недоторканність) [58, С.4]. Не зважаючи на те, що ці автори писали про фізичних осіб, адже право саме на свободу і недоторканість належить безпосередньо

людині, проте ці поняття мають право на застосування і для юридичних осіб, але в іншому сенсі.

Так відповідно до ст. 43 Договору про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957, у рамках положень, сформульованих нижче, заборонено обмежувати свободу підприємницької діяльності громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена. Тобто, заборонено застосовувати до громадян будь-якої держави-члена обмеження на створення представництв, філій чи дочірніх підприємств на території будь-якої держави-члена. Свобода підприємницької діяльності також охоплює право започатковувати та вести самостійну трудову діяльність, а також створювати підприємства й керувати ними, зокрема товариства, в сенсі частини другої статті 48, на умовах, установлених для своїх громадян правом держави-члена, де таку підприємницьку діяльність здійснювана, з урахуванням положень Підрозділу про пересування капіталу [31]. Тобто забороняється обмежувати саме свободу створення суб'єктів господарювання.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

- a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
- b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;
- c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;
- d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача [2]. Тобто, всі суб'єкти господарювання чий права порушені мають право на справедливий і публічний розгляд його справи, та всі інші права передбачені в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, і ніхто не може їх позбавити такого права.

«Доступ до правосуддя, на думку І.М. Жаровської, це складний правовий механізм, який являє собою систему правових заходів та засобів, які забезпечують можливість особі або іншому суб'єкту без перешкодо звернутися до органів правосуддя та отримати захист свого права» [41].

Право на справедливий суд складається з багатьох елементів, при чому різні науковці, пропонують свою структуру. Так, зокрема М.Л. Ентін вважає, що право на справедливий суд, складається саме з таких структурних елементів: органічні, інституційні, процесуальні та спеціальні. До органічних на думку автора належать, забезпечення ефективного користування зазначеним правом (доступ до правосуддя і виконання судових рішень); інституційні – це критерії, яким повинна відповідати як судова система держави загалом, так і кожен національний судовий орган зокрема (створення суду і формування складу суду на підставі

закону, достатня тривалість повноважень суддів і їх незмінність протягом строку повноважень, незалежність і безсторонність); процесуальні – забезпечують реальну участь особи або її представника в розгляді справи, змагальність процесу, рівність сторін на всіх етапах судового розгляду та розумні строки розгляду; спеціальними елементами вчений вважає додаткові гарантії, визначені в пунктах 2 і 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, що забезпечують додержання універсальних вимог справедливого правосуддя з урахуванням особливостей кримінального процесу [41, С. 86–87].

Проте дещо іншої думки дотримується М. де Сальвіа який виділяє: право на суд, справедливий судовий розгляд (загальна вимога, що належить до характеру самого процесу в його динаміці і відбиває отриманий результат судового розгляду; рівність сторін, принцип змагальності, належну організацію судових інстанцій, вимогу вмотивованості судових рішень); гласність, незалежність і не упередженість суду; його створення на підставі закону; розумний строк розгляду справи [65, с. 275–482]

Н.М. Грень, у своїй статті «Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності» погоджується з думкою вищезазначених авторів, та пише, «Цілком погоджуючись з можливістю таких підходів, усе–таки основні елементи цього права є визначені в міжнародних стандартах і тлумачаться Європейським судом з прав людини, тому до них відносимо: доступ до суду, публічність судового розгляду, незалежність та безсторонність суду, розумний строк розгляду, рівність учасників, справедлива (належна) процедура розгляду справи [36, С.132].

О.С. Ткачук, у своїй статті «Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського суду з прав людини» пише, що у структурі права на справедливий судовий розгляд слід виокремити: 1) прелімінарний елемент (доступ до суду), що є передумовою реалізації інших елементів; 2) інституційний елемент (незалежний, безсторонній суд, встановлений законом), який відбиває характеристики належного суду в демократичному суспільстві; 3) процедурний (процесуальний) елемент (публічність, розумний

строк розгляду справи, справедливість розгляду у вузькому розумінні або справедливе слухання), який відбиває процесуальні вимоги розгляду справи; 4) легітимаційний елемент (правова визначеність і виконання рішень суду), завдяки яким відбувається легітимація судових рішень та реалізується мета правосуддя, що полягає у встановленні правової визначеності суспільних відносин. Національна юридична наука та судова практика на шляху пошуку нових механізмів забезпечення права на справедливість цивільного процесу та вдосконалення наявних процедур судового розгляду в Україні мають враховувати прецедентну практику Європейського суду з прав людини. Класифікація елементів права на справедливий суд дає можливість систематизувати та узагальнити складові цього права та комплексно підійти до вивчення його ознак. У свою чергу, визначити, чи було забезпечено право на справедливий судовий розгляд у процесі вирішення судової справи, можливо лише тоді, коли буде проаналізовано дотримання судом кожного з елементів названого права [71, С.76].

Щодо права на публічний розгляд, то слід виокремити поняття «публічний». В словнику української мови, під цим поняттям розуміється, який відбувається в присутності публіки, людей, прилюдний [28]. Дещо інше поняття запропоновано в словнику іншомовних слів О.С. Мельничука, так за ним публічний, це відкритий, гласний; суспільний [54]. Тобто мається на увазі, що судовий розгляд має відбуватися відкрито, і особи права яких можуть бути порушені, повинні бути належним чином повідомлені про дату судового розгляду. Не допускається розгляд справи без належного повідомлення про це осіб, адже це буде порушенням норми ст. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року.

Відповідно до ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене

суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення [2].

Положення цієї статті говорять про те, що ні фізичні, ні суб'єкти господарювання не можуть бути покарані без закону, адже навіть сама назва говорить про це «Ніякого покарання без закону». Тобто нікого не може бути покарано більше, ніж це передбачує законодавство, і це дуже важлива норма.

Як зазначає С.П. Погребняк принцип ніякого покарання без закону «не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями». Цей припис був внесений до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, з метою «лікування хвороб» антидемократичних режимів і є ще одним важливим прикладом безпосереднього застосування принципів права [61, С. 128].

Відповідно до ст. 9 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 кожен має право на свободу думки, совісті та релігії, це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно [2].

На думку, Ю.Ю. Пайда, право на свободу релігії не може бути підставою для зухвалого і нетолерантного ставлення до інших релігій і церков. Подібних випадків, на жаль, у міжконфесійних відносинах сьогодні є чимало. Свобода релігії і повага до права на свободу совісті (віросповідання) в реальній дійсності ще далекі від свого ідеалу. Спектр дискримінацій і нетерпимості в міжрелігійних відносинах залишається достатньо широким. І тому, повторимо ще раз, справедливий вимогу, зафіксовану в Декларації про релігійну свободу: «В користуванні всякими свободами треба зберігати моральну засаду особистої і громадської відповідальності: в користуванні своїми правами поодинокі люди і соціальні громади обов'язані моральним законом зважати і на права інших, і на

свої обов'язки стосовно інших, і на загальне благо всіх. З усіма треба поводитися по справедливості й гуманності» [59, С.103]

Помилковим є думка, щодо того, що дане право притаманне лише фізичним особам, адже на судовій практиці досить часто зустрічаються випадки в порушенні прав суб'єктів господарювання норм саме цієї статті, але про це мова буде іти пізніше.

Відповідно до ст.10 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств [2]. Тобто, суб'єкти господарювання наділені також правом на свободу вираження поглядів, і ніхто не може позбавити їх даного права.

Ю. С. Шемшученко, говорить, що право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань передбачає можливість кожної особи самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно без будь-якого ідеологічно контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, зокрема і через поширення інформації у вигляді поглядів і переконань з різних питань політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави [80, С.673].

Відповідно до ст.11 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів [2].

Свобода мирних зібрань є одним з основних політичних прав, без ефективної реалізації якого неможливим але повноцінний розвиток демократичних інститутів і цивільного суспільства. Право збиратися мирно і без зброї для вираження своєї думки, а також для обговорення питань, важливих для

суспільства в цілому або невеликий його частини, є одним з показників рівня розвитку демократії в державі.

Т.І. Фулей, у своїй статті пише, що прикметник «мирний» становить природне обмеження дії свободи зібрань. Відповідно, якщо національні органи влади мають достатні підстави вважати, що певні зібрання, демонстрації чи мітинги не матимуть мирний характер, то обмеження на такі заходи, включаючи їх заборону, можуть бути виправданими. Проте, якщо існує небезпека того, що певні мирні зібрання можуть бути приводом для заворушень і це є поза контролем організаторів таких зборів, то цей факт не може становити виправдання для обмеження свободи зібрань. Відповідно, кваліфікація слова «мирні» означає, що для виправдання обмеження на проведення зібрань, які не мають такого характеру, держава не повинна звертатися до стандарту ч. 2 ст. 11, яка містить підстави для обмеження свободи зібрань [25, С.30].

Відповідно до ст. 13 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [2]. Норми цієї статті передбачають можливість захисту кожного, а значить і суб'єктів господарювання, у випадку порушення його прав. Суб'єкти господарювання мають право на юридичний захист, у разі настання такої потреби, і ніхто не може позбавити їх даного права.

Ну і найголовнішим правом, яке мають суб'єкти господарювання, закріплено на нашу думку в Першому Протоколі від 20.03.1952 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Кожна фізична або юридична особа, а тобто і суб'єкти господарювання мають право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [3].

Т. Н. Нешатаєва вважає, що до власності суб'єктів господарювання, з точки зору тлумачення Європейським судом з прав людини положень в Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 відносяться:

1) суми, присуджені остаточним і обов'язковим у судовому або арбітражному порядку рішенні; 2) права вимоги, в силу яких заявник обґрунтовано очікує отримання права власності; 3) ліцензії на здійснення діяльності; 4) майбутній дохід; 5) клієнтура; 6) переважне право оренди нерухомості; 7) права на акції [57, С.127].

Оскільки звернення до суду є останньою ланкою в захисті своїх прав будь-ким, то перш ніж подавати позов, необхідно використати всі способи досудового врегулювання. Адже навіть в Статуті Організації Об'єднаних Націй є Розділ VI який має назву «Мирне вирішення спорів». Так відповідно до ст. 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй, сторони, що беруть участь у будь-якому конфлікті, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити конфлікт шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звертання до регіональних органів або угод чи інших мирних засобів на власний вибір [1]. Тому оскільки мирне розв'язання конфліктних ситуацій це перший засіб до якого можуть прийти сторони, то слід назвати види досудового захисту порушених прав якими можуть скористатися суб'єкти господарювання. Зокрема до них належить:

1. Самозахист;
2. Медіація та примирення;
3. Арбітраж;
4. Адміністративний захист;
5. Написання скарги Європейському Омбудсмену;

Самозахист з точки зору тлумачного словника, це захист самого себе від небезпеки, нападу, ворожих дій, захист себе власними силами [25]. Тобто саме слово говорить за себе, можливість захистити самому, але не забороненими законом методами. Необхідно зазначити, що поняття самозахист різні автори трактують по різному, проте суть залишається та ж сама. Так зокрема на думку Г.Я. Стоякин самозахист – це передбачені законом односторонні дії юридичного

або фактичного характеру, застосовані уповноваженим на їх здійснення суб'єктом і направлені на припинення дій, порушуючи його майнові або особисті права [55].

Ю.Г. Басін говорить що самозахист – це передбачені законом односторонні дії зацікавленої особи спрямовані на те щоб забезпечити недоторканість права та припинення дій що його порушують. На його думку до способів самозахисту належать не лише дії фактичного характеру, а й дії що застосовуються особою за допомогою державних органів при умові що такий орган виконує лише звернену до нього вимогу не розглядаючи спору по суті. В.О. Матвійчук вважає таке визначення не достатньо повно відображає специфіку самозахисту. Адже можливість реалізації конкретних способів самозахисту може допускатися не лише законом, а й договором тому що не включення в умови договору права використовувати ті або інші дії з метою самозахисту може у разі їх застосування бути оскаржене і визнане неправомірним. На його думку, Ю.Г. Басін не звертає увагу на те що способи самозахисту можуть переслідувати і таку мету як припинення порушення цивільного права [53,С 410] . З такою думкою авторів важко не погодитись, і на наш погляд саме це визначення є найбільш правильним та точним.

Щодо підстави самозахисту, то на думку Л.Л. Стецюк термін «підстава самозахисту» можна визначити як основу виникнення в особи права на дії в стані самозахисту, яка зумовлює правомірний та суспільно корисний характер цих дій . Оскільки право на самозахист може бути здійснено лише за наявності порушення права або реальної загрози такого порушення, то підставою самозахисту є порушення реального (а не уявного) права або реальна загроза такого порушення, тому що іноді особа, розуміючи реальність небезпеки та усвідомлюючи, що захищати право з моменту порушення буде уже запізно, може здійснити самозахист прана, не чекаючи моменту його порушення. У свою чергу, необхідність запобігти порушенню не є підставою самозахисту, оскільки закон дозволяє особі здійснювати самозахист права, і при цьому від неї не вимагається з'ясування наявності такої необхідності. І, нарешті, що стосується відповідності вжитих дій із самозахисту характеру порушення: оскільки такі дії вживаються

тоді, коли самозахист уже розпочався, вони, а отже і їх відповідність характеру порушення права, не є безпосередньою основою для виникнення в особи права на здійснення самозахисту [67, С.155].

В.Л.Яроцький в своїй статті, наводить наступну характеристику самозахисту:

1. самозахист має бути спрямований на дійсне право, тобто суб'єкт господарювання повинен самостійно захищати своє дійсне реальне право, а не удаване чи припустиме;
2. спосіб самозахисту має відповідати реальній шкоді чи загрозі її завдання у майбутньому. Шкода заподіяна при самозахисті має відповідати шкоді чи загрозі заподіяння шкоди правопорушенням чи посяганням на право власності, а також змісту права, що порушується;
3. самозахист має бути здійснений в певних межах необхідних для припинення посягання чи відновлень права та встановлених законом. При цьому закон надає певний карт-бланш для засобів самозахисту і дозволяє виходити за межі, але за умов, що такий вихід буде не дуже явним;
4. можливість реалізації права на самозахист не може бути обмежена тільки часом до пред'явлення позову або звернення за допомогою до інших органів влади. Застосувань засобів самозахисту цивільних прав у деяких випадках можливо з метою захисту своїх прав задля виконання судового рішення, про що вказувалось раніше. Але недопустимою є реалізація права на самозахист після закінчення порушення, бо такі дії будуть виходити за межі, дозволені законом, і будуть вважатися самоправством;
5. з урахуванням вищезазначеного в аспекті самозахисту прав суб'єкта господарювання від незаконних дій державного органу, другу умову правомірності самозахисту прав учасників цивільних правовідносин є сенс конкретизувати наступним чином: шкода, спричинена органу державної влади застосуванням способів самозахисту, повинна відповідати реальній чи можливій шкоді, спричиненій суб'єкту господарювання порушенням його

прав органом державної влади чи його посадовою особою, розмір якого повинен підтверджуватися в установленому порядку;

6. спосіб самозахисту, що використовується суб'єктом господарювання для захисту свого права, повинен відповідати характеру та змісту неправомірних (незаконних) дій органів державної влади (чи їх посадових осіб).

7. самозахист має одночасно відповідати характеру та наслідкам правопорушення. Отже, якщо дії щодо самозахисту не відповідали характеру правопорушень, хоча й не було заподіяно невідповідної шкоди, вони є неправомірними [81, С.471–472].

На наш погляд, це найбільш вдала характеристика, яка дає змогу зрозуміти, що ж таке «самозахист», в яких випадках його застосовувати, і яким чином.

Для того щоб скористатися правом самозахисту, необхідно знати які ж існують способи самозахисту. Спосіб самозахисту, це дії які зумовлюють припинення порушеного права. Дуже важливо знайти правильний важіль управління, адже саме від того, який буде спосіб протидії, буде залежати вирішення питання, щодо порушеного права яке виникло.

Так, наприклад Ю.М. Крупка наводячи свої способи самозахисту, не погоджується з існуючою класифікацією таких способів в науковій літературі: поширення правових знань, вживання заходів щодо одержання інформації про діяльність контролюючих органів; фіксацію фактів незаконних дій або бездіяльності контролюючих органів; обмеження числа осіб, які можуть спілкуватися із представниками контролюючих органів. Він вважає, що такі заходи, хоча й здатні позитивно вплинути на захист прав суб'єктів господарювання, не можуть розглядатися способами в межах самозахисту, оскільки належать до превентивних заходів і застосовуються переважно за межами відносин самозахисту. Тому, Ю.М. Крупка поділяє способи самозахисту на дві групи . До першої групи він відносить, вимоги припинити дії, якими порушується право або створюється загроза його порушення (наприклад, вимога припинити незаконну спробу посадових осіб вилучити документи або устаткування). Такий спосіб самозахисту являє собою активні дії правочинної

особи, що спрямовані на недопущення порушення прав, якщо має місце реальна загроза такого порушення. Такі дії можуть бути спрямовані на захист права власності та інших прав (наприклад, шляхом створення перешкод при спробі незаконного вилучення майна, обмеження доступу до приміщень і земельних ділянок, інформації, що містить комерційну таємницю суб'єкта господарювання). До другої групи способів самозахисту в розглянутих відносинах він відносить невиконання незаконних вимог органів державної влади (посадових осіб) [50,С.69–70].

На наш погляд, думка автора є слушною, і заслуговує на існування. Який саме спосіб самозахисту суб'єктам господарювання обрати, вирішує кожний на власний розсуд, головною умовою є його дозволеність законом. Адже в інакшому випадку можна і самому бути покараним.

Наступним способом досудового захисту прав суб'єктів господарювання є «медіація» та «примирення». При чому, ми не помилково вирішили розділити ці два поняття, адже дуже багато український авторів вважають їх тотожними. Так, ці два терміни є схожими, але все ж таки різняться між собою.

Так, зокрема В.І.Фрич вважає що ці два терміни є тотожними, про що говорить навіть сама назва статті [74,С.24–29]. Н.А. Мазаракі не погоджується з думкою В.Фрич, говорячи, що не можна погодитися з тим, що медіація та примирення мають багато спільних рис: це методи розв'язання спорів у позасудовому порядку, із залученням третьої сторони – неупередженої й нейтральної, досягнення сторонами спору взаємовигідного порядку розв'язання спору тощо. Водночас є й інші визначальні риси цих методів вирішення спорів, які дають змогу стверджувати про недоцільність уживання термінів «примирення» та «медіація» як синонімів. З теоретичного погляду медіація та примирення відрізняються в підходах до вирішення спору: заснованому на правах сторін чи на інтересах сторін. Підхід, заснований на інтересах сторін, передбачає, що сторони не лише обговорюють свої юридичні права, а й ураховують важливі для них інтереси, емоції, мотивувальні чинники, щоб знайти шляхи до вирішення спору. Саме медіація заснована на такому підході, а

примирення передбачає найбільшу увагу до юридичних прав, а не до інтересів сторін, саме тому мировий посередник і пропонує сторонам спору рішення, засноване на здійсненні прав і виконанні обов'язків, хоча посередник і може врахувати суб'єктивні інтереси сторін під час формулювання своїх рекомендацій щодо вирішення спору. Цілями примирення та медіації є збереження наявних відносин (комерційних, особистих тощо) й повернення балансу інтересів сторін, водночас роль третьої сторони якісно відрізняється. Мировий посередник відіграє більш активну роль, ніж медіатор, не тільки допомагаючи сторонам, а й рекомендуючи умови та результати вирішення спору, надаючи експертні поради й так впливаючи на рішення у спорі. Медіатор допомагає сторонам спору контактувати одна з одною, щоб вони змогли з'ясувати та дослідити складники спору до моменту прийняття взаємовигідного рішення у спорі. Процедура медіації є структурованою, медіатор має контролювати процес медіації та переходити від стадії до стадії, при цьому сторони повноцінно контролюють результат медіаційної процедури. Під час примирення посередник може не дотримуватися структурованого процесу, а проводити примирення у формі переговорів у різних форматах. Примирення здебільшого використовується як запобіжна процедура, на стадії зародження спору, щоб не допустити повноцінного конфлікту. Медіація ж ближча до арбітражного розгляду, коли спір набув значного характеру та його неможливо розв'язати без професійної допомоги. Звертаючись до медіатора, сторони розуміють серйозність спору, тому що розглядають медіацію як альтернативу судовому розгляду. Хоча медіація може застосовуватися у спорах на їх початкових етапах [51, С. 226–229].

Н.А. Мазаракі наводить спільні та відмінні риси, які допомагають зрозуміти, що все ж таки терміни «медіація» та «примирення» відрізняються один від одного. Тому, така думка є правильною, і заслуговує уваги серед інших науковців.

В Директиві Європейського Союзу «Щодо окремих аспектів медіації у цивільних і комерційних справах» від 21.05.2008 № 2008/52/ЕС містить визначення терміну медіація, це організований процес, як би він не називався, в

якому дві або більше сторони намагаються добровільно досягти дозволу свого спору за допомогою посередника. Цей процес може бути розпочато сторонами, запропонований або призначений судом, або наказаний правом держави-члена [10].

Головною перевагою медіації є її конфіденційність, адже дуже часто сторони у яких виникає конфлікт не хочуть його розголосу. Так Еллен Е. Дізон який вже досить довгий час займається дослідженням поняття «медіація», вважає, що:

По-перше, так як під час звичайних переговорів згоди дійти не можливо, то натомість в медіації конфіденційність якраз таки і слугує тим важелем, який допомагає дійти згоди при спілкування медіатора зі сторонами. Ми всі коли ідемо на прийом до лікаря, не боїмося розкрити йому інформацію про свої хвороби, адже знаємо про діючу лікарську таємницю. Розповідаючи лікарю свої хвороби, ми очікуємо допомоги, а якщо ми нічого не будемо говорити, то відповідно нам не зможуть допомогти. В медіації той самий випадок, саме у зв'язку з тим що сторони довіряють медіанту розповідаючи всі нюанси проблеми яка виникла, адже знають про конфіденційність. Без конфіденційності було б не можливо дійти згоди між сторонами, і медіатор би не міг нічим допомогти.

По-друге ще однією невід'ємною умовою є дотримання медіатором нейтральності по відношенню то сторін. При відсутності нейтралітету, буде також неможливо дійти згоди, адже медіатор повинен об'єктивно допомагати при вирішенні спору [82].

Як пише М.Я. Поліщук медіації є насамперед вирішення спору та укладення угоди між сторонами таким чином, щоб максимально врахувати інтереси кожної з них. Інше важливе завданням медіації полягає у налагодженні діалогу, сприянні ефективній комунікації сторін, створенні умов для їхньої співпраці з метою пошуку взаємовигідного рішення. Крім того, на відміну від судового розгляду, медіація покликана не просто забезпечити вирішення спору, але й примирити сторін, усунути причини їхнього конфлікту. Таким чином, зменшується ризик

виникнення спорів у майбутньому, а сторони мають можливість і надалі продовжувати співпрацю [62, С.137].

Отже, медіація – це добровільний процес вирішення спору при залученні третьої сторони медіатора, який має нейтральне відношення до спору. Головною метою медіатора є організація процесу вирішення спору таким чином, щоб всі сторони були задоволені. Але необхідно зазначити, що медіатор не несе відповідальності, він лише сприяє тому, щоб сторони дійшли згоди. В Європейському Союзі вже досить давно застосовують медіацію, при чому Рада Європи навіть давала рекомендації, щодо застосування медіації в Україні. Тобто при виникненні порушення прав, суб'єкти господарювання можуть спробувати дійти вирішення конфлікту застосовуючи медіацію.

Іншим способом вирішення спору звернення до Міжнародного комерційного арбітражного суду. Арбітражні суди не помилково віднесено до позасудового врегулювання спору, адже це недержавний орган який виносять рішення від власного імені. Мова іде саме про комерційний арбітраж, тому що він застосовується саме у випадках виникнення спорів між суб'єктами господарювання і не лише ними.

В Європейському Союзі діє низка арбітражних судів, які функціонують не один рік. Перший та найстаріший у світі такий суд знаходиться в Лондоні. Почав він діяти ще з 1892 року з ініціативи муніципальної ради Лондона, на той час він носив назву «Лондонська арбітражна палата». Уже в 1903 році його перейменували на «Лондонський арбітражний суд». Але в 1981 його знову вирішили перейменувати і він почав називатися «Лондонський міжнародний арбітражний суд» [34, С. 4–85].

Взагалі до міжнародних арбітражних судів або інституційних судів тобто тих які діють постійно, відноситься: Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговельній палаті (ICC), Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA), Арбітражний інститут торгової палати Стокгольма (SCC), Міжнародний арбітражний центр при Австрійській Федеральній Економічній Палаті (International Arbitral Center of the Austrian Federal Economic Chamber), Суд

з арбітражу і медіації Швейцарської торгової палати (Swiss Chambers' Court of Arbitration and Mediation), Вільнюський комерційний арбітражний суд тощо [33,С.215]. Крім існуючих судів які діють постійно, досить частим є таке поняття як разові суди які мають назву «ad hoc». Їх створюють лише для вирішення конкретного спору після чого вони припиняють свою роботу.

Головною перевагою Міжнародних комерційних арбітражних судів є те, що сторони добровільно можуть обрати сам суд, склад суддів, їх кількість, мову якою буде розглядатися справа, процедуру, та право яке підлягає застосуванню. Крім того на відміну від звичайних судів, розгляд справи відбувається конфіденційно. Рішення яке буде винесено підлягає обов'язковому виконанню сторонами та не може бути оскаржено, і це звісно великий мінус [33, С.216].

І хоча рішення не підлягає оскарженню, проте існують випадки у яких такі рішення може бути скасоване. Такі випадки передбачені у Європейській конвенції про зовнішньоторгівельний арбітраж від 21.04.1961. Так зокрема в ст. 9 даної Конвенції вказано, скасування арбітражного рішення, що підпадає під дію цієї Конвенцією жодній з Договірних Держав учасниць Конвенції, буде причиною відмови у визнанні або виконанні цього рішення в інших Договірних державах учасницях цієї Конвенції, тільки за умови, що скасування арбітражного рішення була проведена в Державі, в якому або за законом якого це ухвала була винесена, і лише по одному з наступних підстав:

- a) сторони в арбітражній угоді були, із застосованого до них закону, в якій-небудь мірі недієздатні або ця угода було недійсною за законом, якому сторони підпорядкували, а при відсутності такої вказівки, згідно із законом країни, де рішення було винесено;
- b) сторона, що вимагає скасування рішення, не була належним чином повідомлена про призначення арбітра або про арбітражний розгляд або з інших причин не могла подати свої пояснення;
- c) вказане рішення було винесено щодо спору, не передбаченому або не підпадає під умови арбітражної угоди або арбітражного застереження в договорі, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди або

арбітражного застереження в договорі, з тим, однак, що якщо постанови з питань, охоплених арбітражною угодою або застереженням, можуть бути відокремлені від тих, що не охоплюються такою угодою або застереженням, то та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, охоплених арбітражною угодою або арбітражним застереженням в договорі, може не бути скасована;

d) складу арбітражної колегії або арбітражна процедура не відповідали угоді між сторонами або, за відсутності такого, не відповідали положенням статті IV цієї Конвенції [6].

Джерелами міжнародного комерційного арбітражу є як міжнародні договори так і національне законодавство. В основному при вирішенні спорів арбітражні суди керуються Арбітражним Регламентом ЮНСІТРАЛ (англійською - UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law) від 15.06.1976 який був переглянутий в 2010 році, і діє на сьогоднішній день саме в останній редакції. ЮНСІТРАЛ – це Комісія Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі. Так відповідно до ст. 1 Арбітражного Регламенту ЮНСІТРАЛ, якщо сторони домовилися про те, що суперечки між ними щодо будь-якого конкретного правовідносини, незалежно від того, чи носить воно договірний характер, передаватимуться на розгляд в арбітраж згідно Арбітражним регламентом ЮНСІТРАЛ, такі спори підлягають вирішенню відповідно до цього Регламенту з такими змінами, про які сторони можуть домовитися [7].

Для того щоб справа розглядалася необхідна наявність так званої Арбітражної угоди. Відповідно до Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994, арбітражна угода – це угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди [13]. Таке ж визначення міститься і в Європейській конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961.

Арбітражні суди з роками все більше набувають популярності, адже це досить ефективний засіб для швидкого та мирного врегулювання спору. Їх функції дещо схожі з медіацією, це зокрема конфіденційність, яка є перевагою як в медіації так і в арбітражі. Проте ці два засоби розв'язання спору дуже різняться між собою. В першу чергу часом вирішення, адже у випадку з медіацією спір може розглядатися роками, а в арбітражі на це піде до 6 місяці. Крім того медіація не закінчується складенням рішення, тому вас ніхто не зможе примусити його виконати, натомість коли Арбітражні суди виносять рішення, яке є обов'язковим для виконання сторонами, а у випадку не виконання з ним можна піти до суду. Головною метою медіації є вирішення конфлікту таким чином, щоб всі сторони були задоволені, а конфлікт розглянуто з обох боків. Сторони повинні зрозуміти одна одну і подивитись на ситуацію з різного боку, для того щоб дійти згоди. На мою думку це є головною перевагою саме в медіації. Адже Арбітражні суди не розглядають спір таким чином щоб всі сторони були задоволені, там завжди буде сторона яка програла, і сторона яка виграла, в результаті чого стосунки між сторонами уже навряд чи будуть дружніми. Натомість коли в медіації конфлікуючі сторони завжди залишаються в гарних стосунках один з одним. Отже, ми бачимо що ці два засоби вирішення спору хоча і подібні між собою, проте мають відмінності і свої «за» та «проти», тому кожен обирає сам, яким засобом мирного врегулювання йому скористатися.

Ще одним видом мирного вирішення спору є адміністративний захист. Оскільки суб'єкти господарювання досить часто зустрічаються з порушення своїх прав саме з боку органів державної влади, то це досить вдалий спосіб вирішити конфлікт. Адміністративний захист являє собою звернення суб'єктів господарювання з відповідною заяву в якій необхідно вказати які питання саме виникли, та прохання про допомогу їх вирішення.

«Адміністративно-правовий захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів господарювання – це право застосовна та правоохоронна владна діяльність публічної адміністрації щодо вирішення індивідуальних справ з метою присікання та відновлення порушень прав, свобод і законних інтересів суб'єктів

господарювання, відшкодування збитків потерпілим і притягнення винних до адміністративної відповідальності, або/та створення умов для притягнення їх до іншого виду юридичної відповідальності». Або іншими словами адміністративний захист – це засіб адміністративного примусу, який застосовується як при наявності, так і при відсутності правопорушення, спрямований на запобігання правопорушенням та усуненню їх шкідливих наслідків [32, С. 290].

Так в ст. 44 Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 вказано, Кожен громадянин або громадянка Європейського Союзу, фізична особа юридична особа, які проживають або мають офіційне зареєстроване місцеперебування в одній з держав-членів, володіє правом на подачу петиції до Європейського парламенту [8]. Тобто, це говорить про те, що суб'єктом звернення може бути як фізичні так і суб'єкти господарювання. Тому у випадку зазначення порушення своїх прав, суб'єкти господарювання в Європейському Союзі можуть написати петицію до Європейського Парламенту, яка буде поставлена на розгляд.

Написання скарги Омбудсмену в певній мірі також необхідно вважати як один із видів адміністративного захисту, проте його слід виокремити окремо, оскільки він має широкі повноваження саме в сфері захисту прав людини. Крім того омбудсман розглядає скарги уже в тому випадку якщо відповідний орган не зміг вирішити справу. Тому подача скарги омбудсману можна вважати наступним етапом після адміністративного звернення до відповідних органів.

Відповідно до ст. 43 Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 кожен громадянин або громадянка Європейського Союзу або будь фізична або юридична особа, тобто і суб'єкт господарювання, що проживає або має офіційне зареєстроване місцеперебування в одному з держав-членів, має право звернутися до Омбудсмана Європейського Союзу зі скаргою в разі неналежного виконання функцій інститутами або органами Співтовариства, за винятком скарг на Європейський суд і суд першої інстанції при виконанні ними своїх судових функцій [8].

Джон К. Томас, пишучи про посаду уповноваженого з прав людини, зазначив, що омбудсмен – це нейтральна особа, яка наймана урядом і служить для того, щоб надавати громадянам відповіді на їхні запити або скарги на діяльність органів влади, а іноді й на діяльність приватних підприємств. Незалежність омбудсменів дозволяє працювати на користь громадян, без побоювання гніву з боку влади [74, С. 154].

В своїй діяльності Європейський Омбудсмен керується Рішенням Європейського Парламенту «Про правила та загальні умови регулювання виконання обов'язків омбудсмана» від 09.03.1994, ці правила є так званим статутом Європейського омбудсмана [17].

У відповідності до ст. 228 Договору про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 Європейський омбудсман, який обирається Європейським парламентом, уповноважений отримувати від кожного громадянина Союзу або суб'єктів господарювання, що проживає або має свою юридичну адресу в державі-члені, скарги щодо випадків порушення порядку управління в діяльності інститутів, органів або установ Союзу, крім Суду Європейського Союзу при здійсненні ним своїх юрисдикційних функцій. Він розслідує ці скарги і складає по ним доповіді [5].

Відповідно зі своїм завданням Омбудсмен за своєю власною ініціативою або на підставі скарг, поданих йому безпосередньо або через члена Європейського Парламенту, проводить розслідування, які вважає обґрунтованими, якщо тільки затверджуються факти не є або не були об'єктом судової процедури. Якщо Омбудсман констатував випадок порушення порядку управління, то він звертається до відповідних інститутів, органам або установам, які мають у своєму розпорядженні тримісячний термін на подання йому свого роз'яснення. Омбудсман потім направляє звіт до Європейського Парламенту та відповідного інституту, органу чи установи [5].

Суб'єкт господарювання, який звернувся зі скаргою, інформується про результат цих розслідувань. Омбудсмана щорічно надає Європейському Парламенту звіт про результати своїх розслідувань [5].

Перевагою звернення до Європейського омбудсмана на відміну від судової інстанції є швидкість розгляду питання, в той час як справа в суді може розглядатися до трьох років.

Суб'єкт господарювання право якого порушено має право звернутися до омбудсмана протягом двох років з дня коли дізналася про порушення її прав. Подання скарги не торкається строків позовної давності на подання позову до суду. Суб'єкт господарювання який подає скаргу може попросити про конфіденційність такої скарги. Після прийняття скарги омбудсман повинен одразу відповісти про прийняття чи неприйняття такої скарги. Якщо ним буде виявлено, що суб'єкту господарювання спочатку потрібно була подати таку скаргу до іншого відповідного органу, то вам буде повернуто скаргу з пропозицією подати до такого органу [17].

Отже, досудовий захист, це дуже важливе питання, адже перш ніж звертатися в суд, необхідно розібратися, чи взагалі є в цьому нагальна потреба, чи ситуацію можна вирішити і шляхом мирного врегулювання. Крім того, як в Україна та і в Європейському Союзі при подачі позовної заяви, необхідно вказувати чи були шляхи вирішення мирного врегулювання спору. Досудове врегулювання необхідне в першу чергу для того, щоб зняти велике перенавантаження з судів, адже в них і без того вистачає справ, які потребують дійсно їх допомоги. Тому перш ніж подавати позов до суду, необхідно вжити всіх заходів досудового врегулювання, а вже потім у разі потреби, звертатися до суду.

2.2. Судовий захист прав суб'єктів господарювання в Європейського Союзу.

Суд – це єдиний державний орган якому довіряють не лише фізичні особи, а й суб'єкти господарювання. Звертаючись до суду кожен прагне вирішити свою справу справедливо та правомірно. На суд покладається важливе завдання дослідити всі обставини та захистити права які порушені. Зокрема в ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних

Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права [2].

При подачі заяви до суду існує дві умови прийняття її до розгляду. Так у відповідності до ч.1 ст. 34 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, суд може брати справу до розгляду лише після того:

- 1) як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права;
- 2) і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні [2].

Крім того, у відповідності з ч.2, 3, 4 ст. 35 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

- а) є анонімною; або
- б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

- а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;
- б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі [37, С.66].

Отже, суб'єкти господарювання подаючи заяву до суду необхідно врахувати всі вимоги, щоб вам її не повернули.

В Європейському Союзі є три види судів які здійснюють захист прав як фізичних осіб так і суб'єктів господарювання. До них належать:

1. національні суди
2. суд Європейського Союзу;
3. Європейський суд з прав людини.

Національні суди мають право розглядати будь-які справи, за винятком тих які належать лише для розгляду в Суді Європейського Союзу.

Суд Європейського Союзу – є вищою судовою інстанцією Європейського Союзу, та як незалежний орган, в межах своєї юрисдикції, забезпечує дотримання права при тлумаченні та застосування відповідних договорів Європейського Союзу [45].

Суди Європейського Союзу забезпечують захист прав і свобод, порушених інститутами і установами Європейського Союзу. Виключно їм підсудні, зокрема:

- Позови про анулювання актів інститутів, органів і установ Європейського Союзу;
- Позови з бездіяльності інститутів, органів, установ Європейського Союзу;
- Позови про позадоговірної відповідальності Союзу, тобто про компенсацію збитків, завданих інститутами, органами, установами Європейського Союзу або їх співробітниками;
- Позови про оскарження штрафів, накладених на підприємства інститутами Європейського Союзу [45].

Щодо Європейського суду з прав людини, то він розглядає питання які стосуються виключно порушення з боку фізичних чи юридичних осіб, у тому числі і суб'єктів господарювання у відповідності до норм Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. На відміну від Суду Європейського Союзу, даний суд не має повноважень скасовувати акти органів державної влади. Він функціонує в рамках Ради Європи і знаходиться в Страсбурзі [45].

Оскільки раніше ми говорили про види прав за захистом яких суб'єкти господарювання можуть звертатися, то слід навести приклади таких звернень. Так

зокрема у справі АГРОТЕКС проти Греції заявники – акціонери пивоварного підприємства в Афінах посилалися на порушення права на повагу власності компанії (ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) у зв'язку з тим, що втручання в право пивоварного підприємства пов'язано зі зниженням вартості його акцій, отже, і вартості сукупної участі акціонерів. Європейський суд з прав людини визначив, що за загальним правилом акціонери компанії не мають права пред'являти вимоги, пов'язані зі збитком, заподіяним самій компанії, оскільки ігнорування статусу компанії як суб'єкта господарювання виправдано тільки тоді, коли сама компанія не може заявити право претензій через органи, засновані на підставі статуту корпорації, або в разі ліквідації компанії через її ліквідаторів. На цьому Європейський суд з прав людини визнав скаргу неприйнятною, вказавши, що компанії, маючи статус суб'єкта господарювання, можуть самостійно звернутися до Європейського суду з прав людини зі скаргою на порушення своїх прав [18].

При розгляді справ щодо захисту прав власності Європейський суд з прав людини вказує на три правила, які повинні бути враховані при подачі та розгляду скарги. Так Європейський суд з прав людини вказує, що ст. 1 Першого протоколу № 1 в «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 04.11.1950 містить три окремих правила. Перше правило, викладене в першому реченні першого абзацу, має загальний характер і являє собою принцип мирного володіння майном: «Кожна фізична особа чи суб'єкти господарювання мають право мирно володіти своїм майном». Друге правило, у другому реченні того ж абзацу, відноситься до випадків позбавлення майна і ставить його в залежність від деяких умов. Третє правило, що міститься в другому абзаці, визнає право Договірних Держав, крім іншого, контролювати використання майна відповідно до загальних інтересів: «Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права». Але ці правила не є окремими в сенсі «не пов'язаними один з одним». Друге і третє правила, що стосуються особливих випадків втручання в право на мирне володіння майном, повинні тлумачитися в

світлі загального принципу, закріпленого в першому правилі (див. Рішення у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (James and Others v. United Kingdom) від 21 лютого 1986 р. Series A, № 98, pp. 29–30, § 37, рішення у справі «Спорронг і Леннрот проти Швеції» (Sporrong and Lonroth v. Sweden) від 23 вересня 1982 р., Series A, № 52, р. 24, § 61) [75]

Важливим нюансом при підготовці скарги до Європейського суду з прав людини від суб'єктів господарювання, є формальний порядок оформлення скарги від уповноваженої суб'єктом господарювання людини, яка має право представляти суб'єкт господарювання відповідно до статуту та визначеними законом повноваженнями. Стороння особа, що має стандартну довіреність Європейського суду з прав людини, як це має місце з фізичними особами, не може представляти суб'єктів господарювання в Європейському суді з прав людини [2].

Згідно з правилами, сформульованими Європейським судом з прав людини при тлумаченні положень «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 04.11.1950, від імені суб'єкта господарювання скарги до Європейського суду з прав людини можуть направляти тільки особи, наділені повноваженнями щодо її управління на підставі установчих документів (статуту) і національного законодавства. Як правило, це генеральний або виконавчий директори компаній. Якщо суб'єкт господарювання перебуває в процедурі банкрутства, то такі права мають конкурсні керуючі і ліквідатори, які визначаються відповідно до положень застосованого національного законодавства. За загальним правилом, сформульованим Європейським судом з прав людини, акціонери (засновники, учасники) компанії не можуть звертатися до Європейського суду з прав людини зі скаргою від імені компанії. Однак з цього правила є виняток: акціонери можуть звертатися до Європейського суду з прав людини у випадках, коли сама компанія не може звернутися до Європейського суду з прав людини через свої органи, а в разі ліквідації – через конкурсних керуючих, і при цьому звертається зі скаргою акціонер (акціонери) який (які) є мажоритарним, тобто володіє (володіють) більшою частиною акцій компанії [2].

Європейський суд з прав людини розглядає питання про компенсацію моральної шкоди як фізичним, так і суб'єктам господарювання. Останнім за психологічний дискомфорт, що виник у підприємців і найманих працівників компаній у зв'язку з утиском правочинів суб'єкта господарювання. Компенсаційні виплати можуть бути пов'язані не тільки із захистом ділової репутації суб'єкта господарювання, а й з тим, що в результаті порушень його прав настала невизначеність в плануванні господарської діяльності компанії, виникла проблема в управлінні компанією, що могло стати причиною неспокою і тривоги акціонерів, менеджерів і трудового колективу організації [28].

Наприклад, у справі Комінгерсоль проти Португалії суб'єкт господарювання, тобто заявник наполягав на компенсації моральної шкоди в зв'язку з нерозумно тривалим судовим розглядом справи: 17 років і 6 місяців. Європейський суд з прав людини вказав, що цей факт повинен був заподіяти компанії, її керівництву та акціонерам значні незручності і стати причиною тривалої невизначеності, які відбилися на веденні повсякденних справ компанії. Суд прийшов до висновку, що перераховані обставини доводять факт заподіяння компанії моральної шкоди, яка повинна бути компенсована державою—відповідачем [75].

Щодо порушення норм ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то наприклад, у справі ВАТ «Росельтранс» проти Росії Європейський суд визнав порушення ст. 6 Конвенції. Суть спору полягала в наступному. Позивач, тобто суб'єкт господарювання був створений як акціонерне товариство за рішенням Уряду. Крім уряду його акціонерами були також фізичні особи та приватні компанії. Позивач був ліквідований на підставі указу Президента, і для його ліквідації була сформована ліквідаційна комісія, а повноваження генерального директора були припинені. Позивач (в особі генерального директора та міноритарних акціонерів) оскаржив ліквідацію, оскільки рішення про ліквідацію повинна прийматися всіма акціонерами, вимога про що не було дотримано. Національний суд встав на сторону позивача. Після вступу в силу судового рішення воно було оскаржене прокурором в порядку нагляду. Рішення національного суду було скасовано, а справу направлено на

новий розгляд. Нове судове рішення підтвердило позицію національного суду по першому рішенню, а суд, що переглядав справу, вказав, що генеральний директор мав право на подачу позову, а ліквідація проводилася з порушеннями законодавства, оскільки рішення про ліквідацію повинно було бути прийнято усіма акціонерами, включаючи міноритарних. Європейський суд вказав, що основою принципу верховенства права є принцип правової визначеності (Principle of legal certainty), який в тому числі означає, що якщо національним судом повністю і остаточно вирішено справу, воно не повинно піддаватися сумніву. Європейський суд визначив, що мало місце порушення принципу правової визначеності і права на суд [19].

Отже, судовий захист є найефективнішою ланкою захисту прав як фізичних так і суб'єктів господарювання. Будь хто звертаючись до суду, очікує на справедливий захист його прав. Суди існують як в країнах Європейського Союзу, так і в Україні. І хоча вони всі різняться між собою, та все ж таки мета у них одна, яка полягає в правомірному вирішенні справи. Звісно бувають випадки, що суди не до кінця досліджують вірно всі обставини справи, виносячи не справедливе рішення, але для цього існують вищі інстанції які вже точно розглянуть і дійдуть правомірного висновку.

2.3. Напрямки оптимізації механізму захисту прав суб'єктів господарювання України.

Потребу у захисті свої прав суб'єкти господарювання мають не лише в Європейському Союзі, а і в Україні. Так, відповідно до ст. 20 Господарського Кодексу України від 16.01.2003, кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів [12].

Питання захисту прав суб'єктів господарювання досліджувало чимало науковців, зокрема: І.В. Головань, О.П. Подцерковний, Т.В. Федоренко та інші. Кожен із зазначених авторів зазначає, що чинне законодавство України містить велику кількість прогалин, є суперечливим та спірним. З цим складно не

погодитись, адже Україні дійсно існує лише норми, а форма її застосування в більшості випадків відсутні. До прикладу, якщо взяти чинний оновлений Господарський Кодекс України від 16.01.2003, то можна побачити, що в ньому передбачені норми щодо захисту прав суб'єктів господарювання, проте як їх застосовувати, куди звертатись в випадку порушення не існує. Крім того не існує чіткого переліку покарання у випадку порушення прав, а самої норми, що таке покарання може бути, замало. Саме тому Українські суди часто виносять рішення, які в подальшому не виконуються, часто оскаржується у вищих інстанціях в Україні, а потім і в Європейському Суді з прав людини.

Проте, виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні також є складним процесом. Саме тому Верховна Рада України прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006. Він регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини. Цей закон було прийнято для того, щоб зменшити кількість звернень до що Європейського суду з прав людини зі справами проти України. Оскільки як показує практика і тих часів, і те що ми можемо побачити сьогодні, рішень що Європейського суду з прав людини за справами проти України існує просто безліч. Тобто, навіть не зважаючи на той факт, що Закон існує понад десять років, проблема все таки продовжує існувати, а справ проти України менше не стає. При чому якщо звернутися до статистики, то можна побачити що Україна вже не один рік поспіль знаходиться на першому місці, за кількістю винесених рішень в що Європейському Суді з прав людини. Тому виникає питання «А в чому ж таки справа?»[14].

А справа в тому, на наш погляд, і на погляд багатьох вчених які не один рік займаються дослідженням даного питання, є в тому, що Європейський суд з прав людини не є судовою ланкою в Україні. Це говорить про те, що в повноваження, що Європейський суд з прав людини не входить скасування рішень які були прийняті національними судами України. Також в Україні національні суди, не

зважаючи на обов'язок використовувати практику Європейського суду з прав людини, продовжують порушувати норми встановлені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року [79].

Як приклад можуть слугувати останні події які відбуваються в нашій країні. Всі ми знаємо в Україні починаючи з 2018 року почали діяти нові норми в законодавстві, яким було внесено чимало змін як до Законів України, так і до Кодексів. Відповідно до цих норм особа яка подає апеляційну скаргу на рішення чи ухвалу суду, повинна надсилати дану скаргу безпосередньо до Апеляційного суду, натомість якщо раніше існувала норма про подачу такої скарги через суд першої інстанції. Проте відповідно до підпункту 15.5 пункту 1 розділу XIII Перехідні положення ЦПК України до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. У разі порушення порядку подання апеляційної чи касаційної скарги відповідний суд повертає таку скаргу без розгляду [21].

Але Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року). Так зокрема у справі де суб'єкт господарювання Товариство з обмеженою відповідальністю «Делени» звернулося до апеляційного суду зі скаргою на рішення суду першої інстанції, апеляційним судом було винесено ухвалу про залишення скарги без розгляду, посилаючись на порушення норм перехідних положень Цивільного процесуального кодексу України. Проте Постановою Верховного суду України складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду від 20 червня 2018 року таку ухвалу скасовано. Так, судом зроблено висновок, на ст. 6 Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, згідно з якою кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який

вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Європейський суд з прав людини зауважує, що процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, а також про те, що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, але й щодо національних судів (п. 47 рішення від 21 жовтня 2010 року у справі “Дія 97” проти України” (DIYA 97 v. UKRAINE)), заява № 19164/04). Відсутність на даний час Єдиної судової інформаційно–телекомунікаційної системи жодним чином не повинна створювати перешкод учасникам провадження та апеляційному суду в поданні та прийнятті апеляційних скарг у паперовій формі безпосередньо до апеляційних судів [21].

Проте не зважаючи на таку правову позицію Верховного Суду у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду, національними судами і до тепер існує факт порушення норм ст. 6 Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року.

Ще однією проблемою не виконання рішень що Європейський суд з прав людини є той факт, що виносячи рішення Європейський суд з прав людини за скаргами на державу, виносить рішення про обов'язок відшкодувати стороні компенсацію в грошовому обсязі. Як встановлено ст. 3 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року, виконання рішення здійснюється за рахунок Державного бюджету України. Проте при складанні Державного бюджету України на наступний рік, не може бути враховано кількість сум відшкодування, адже ніхто не може знати скільки справ проти України буде в наступному році. Тобто передбачити таку кількість грошових коштів в Державному бюджеті фактично не можливо [48].

І хоча ч. 2 ст. 3 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року, передбачає, що стягувач (яким може виступати як фізична чи юридична особа, так і суб'єкт господарювання) за рішенням суду про стягнення коштів з державного органу

звертається до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у строки, встановлені Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року, із заявою про виконання рішення суду, але відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року, безпосередня участь стягувача у виконанні рішення Європейського суду з прав людини не є обов'язковою, натомість необхідні дії вчиняє Орган представництва, статус якого не відповідає визначенню стягувача наведеного в Законі України «Про виконавче провадження»[14].

Крім того, в ч. 4 ст. 3 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 встановлюється, що перерахування коштів стягувачу здійснюється у тримісячний строк з дня надходження до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, необхідних для цього документів та відомостей. В той час як Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлює 10-ти денний термін для здійснення списання на вказаний стягувачем банківський рахунок коштів [15].

Тому, як зазначає У.З. Коруц, незважаючи на встановлення порядку погашення заборгованості, відкритим залишається питання, чи будуть реально отримані гроші на її погашення, оскільки у бюджеті закладена лише узагальнена стаття. Крім того, у цьому контексті важливим є створення і ведення реєстру відповідних рішень та заборгованостей за ними, оскільки на сьогодні фактично відсутня будь-яка достовірна інформація щодо необхідних для забезпечення виконання рішень судів коштів. Без такої інформації неможливо точно розрахувати та закласти у бюджеті відповідні асигнування [48].

Як зазначає Н.Г. Горобець, основними проблемами, які призводять до констатації порушень Україною положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 та звернення до Європейського суду з прав людини, є такі: невиконання або тривале виконання рішень національних судів;

тривале провадження досудового слідства у кримінальних справах та тривалий розгляд справ судами; погане поводження щодо особи, яка перебуває під контролем держави; неефективність розслідування правоохоронними органами кримінальних справ, зокрема, за фактами поганого поводження з боку представників державних органів, передусім у місцях досудового тримання осіб під вартою та в місцях виконання покарань; неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають в місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань, а також ненадання вказаній категорії осіб адекватної медичної допомоги; недоліки законодавства та судової практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави; недоліки судової практики, що призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд [35]. Все вищезазначене часто трапляється також і з суб'єктами господарювання.

Як зазначає Д.О. Фещенко, щоб адекватно виконувати рішення що Європейського суду з прав людини та зменшити кількість скарг, необхідно змінити або законодавство, або практику його застосування. Із цим як в Україні, так і в інших державах дійсно є проблеми. Хоча б тому, що Комітет міністрів Ради Європи зазвичай вимагає таких змін у національному законодавстві, які б збільшили його ефективність. Проте до них не завжди готові національні органи влади [72, С.627–628].

Отже, можна зробити висновок, що головною проблемою звернення фізичних осіб, юридичних осіб та суб'єктів господарювання зі скаргами до Європейського суду з прав людини, та не виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні, є:

По-перше, ігноруванням національними судами законодавства щодо обов'язку застосування при вирішенні рішень норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Адже це породжує збільшення кількості справ за зверненням до що Європейського суду з прав людини, та винесення рішень проти України.

По-друге, наявністю прогалини в законодавстві, щодо виконання рішень що Європейського суду з прав людини. Адже не зважаючи на наявність Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року, яким ніби і встановлено порядок виконання таких рішень і покарання за не виконання. Так, все ж таки це чомусь не можливо. Адже при формуванні Державного бюджету України не може бути передбачено точна сума, для відшкодування. Тобто це говорить про те, що потрібно вдосконалювати законодавство, та вирішувати питання, щодо зменшення кількості справ за зверненням до що Європейського суду з прав людини. Адже, тоді і зникне питання «А звідки ж брати кошти на відшкодування?». Адже якщо національні суди і далі будуть порушувати норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та законодавство, то авторитет судової влади буде на нижчому рівні, а все це призводить до поганої статистики, збільшення кількості скарг до Європейського суду з прав людини, а як підсумок зниження рівня економіки, адже всі кошти з Державного бюджету України будуть йти на відшкодування. Тому, щоб цього нікнути ми пропонуємо запропонувати деякі напрямки щодо оптимізації механізму захисту прав суб'єктів господарювання в Україні. Так, такими напрямками які ми можемо запропонувати є:

1. Посилення контролю над органами державної влади, за належним виконанням ними законодавства;
2. Створення ефективної, внутрішньо узгодженої системи форм та процесуальних засобів захисту порушених суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів;
3. Змінювати не законодавство, а людей які здійснюють контроль за його виконанням;
4. Доповнити існуюче законодавство нормами, які допоможуть втілювати в дію існуючий механізм захисту прав суб'єктів господарювання;
5. Створити систему штрафів та покарання за невиконання органами державної влади законодавства.

Отже, ми можемо побачити, що в Україні реально існує проблема, щодо механізму захисту прав суб'єктів господарювання. Саме тому даний механізм потребує вдосконаленню. На наш погляд доцільно було б створювати не самі норми, а втілювати їх в дію. І хоча Україна останні роки прагне до Європейського Союзу, проте їй це дається дуже складно.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розглянувши інституційний механізм захисту прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі, можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Взагалі в Європейському Союзі зазвичай для позначення поняття «суб'єкт господарювання» вживають такі поняття, як «фірма», «компанія» чи «товариство». Також іноді можна зустріти «суб'єкт підприємницької діяльності». Так, зокрема в Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства від 25.03.1957 висвітлено поняття «товариство» – це товариства, засновані за цивільним чи торговим правом, зокрема кооперативи та інші юридичні особи, крім неприбуткових, чия діяльність регулює публічне чи приватне право. Щодо видів суб'єктів господарювання, то в Європейському Союзі виділяють такі їх види: Європейське об'єднання із загальною економічною метою, Європейська компанія публічного та приватного права, Європейське кооперативне товариство.

2. Становлення інституту захисту прав суб'єктів господарювання в праві Європейських Співтовариств / Союзу минуло складний і тривалий процес, який йшов у двох напрямках: правозастосовна і нормотворча діяльність Суду Європейського Союзу та ініціативи інститутів і органів Європейського Союзу. Основні права суб'єктів господарювання в межах Європейських Співтовариств містяться в Європейській соціальній хартії 1961 р., Декларації основних прав і свобод 1989 р., Договорі про функціонування Європейського Союзу, Хартії Європейського Союзу про основні права, Лаакенській декларації «Майбутнє Європейського Союзу», Договорі про заснування Європейської Спільноти, протоколах 1-37 ЄС та ін. В основу гармонізації національного права були покладені підготовлені Комісією Європейського Союзу директиви, які згодом були прийняті Радою Європейського Союзу. Директиви встановлюють єдині норми, що регулюють роботу суб'єктів господарювання, що мають місце діяльності на території Європейського Союзу. При цьому Рада і Комісія Європейського Союзу координують (у випадках необхідності) систему загальних

заходів щодо захисту інтересів окремих організацій в країнах Європейського Союзу. Звідси, захист прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі здійснюється в юрисдикційній формі, яка в залежності від органу захисту ділиться на судовий і позасудовий захист, здійснюваний в порядку законодавства.

3. Під захистом прав суб'єктів господарювання в Європейському Союзі слід розуміти діяльність позасудових органів в межах, встановлених законодавством повноважень, а також судових органів з урахуванням підвідомчості їх справ, здійснювану в юрисдикційній формі (судовий і позасудовий захист), в порядку, визначеному законодавством, шляхом застосування до правопорушника відповідних господарських санкцій, як способів захисту, у випадках порушення правил господарювання з метою повного відновлення порушених прав суб'єктів господарювання.

4. Що стосується структури інституційного механізму захисту прав суб'єктів господарювання, то в залежності від органу, що здійснює захист прав суб'єктів господарювання, юрисдикційна форма захисту ділиться на судовий (Європейський суд з прав людини, Суд Європейського союзу) і позасудовий захист (Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейський омбудсмен), яким відповідає і певний порядок – судовий (загальний) і позасудовий (спеціальний) порядок. До ознак захисту прав суб'єктів господарювання відносять також підстави застосування способів захисту (порушення (невизнання, оспорювання) законних прав) та мету їх застосування (відновлення (визнання) порушеного (оспорюваного) права цих суб'єктів).

5. Досудовий захист, це дуже важливе питання, адже перш ніж звертатися в суд, необхідно розібратися, чи взагалі є в цьому нагальна потреба, чи ситуацію можна вирішити і шляхом мирного врегулювання. Крім того, як в Україна та і в Європейському Союзі при подачі позовної заяви, необхідно вказувати чи були шляхи вирішення мирного врегулювання спору. Досудовий захист може бути здійснено у вигляді: самозахисту, медіації, адміністративного захисту, написання скарги омбудсмену, звернення до Арбітражних судів. Досудове врегулювання необхідне в першу чергу для того, щоб зняти велике перенавантаження з судів,

адже в них і без того вистачає справ, які потребують дійсно їх допомоги. Тому перш ніж подавати позов до суду, необхідно вжити всіх заходів досудового врегулювання, а вже потім у разі потреби, звертатися до суду.

6. Судовий захист є найефективнішою ланкою захисту прав як фізичних так і суб'єктів господарювання. Будь хто звертаючись до суду, очікує на справедливий захист його прав. Суди існують як в країнах Європейського Союзу, так і в Україні. І хоча вони всі різняться між собою, та все ж таки мета у них одна, яка полягає в правомірному вирішенні справи. Звісно бувають випадки, що суди не до кінця досліджують вірно всі обставини справи, виносячи не справедливе рішення, але для цього існують вищі інстанції які вже точно розглянуть і дійдуть правомірного висновку.

7. Вдосконалення механізму захисту прав суб'єктів господарювання може бути здійснено, за допомогою таких пропозицій:

1. Посилення контролю над органами державної влади, за належним виконанням ними законодавства;
2. Створення ефективної, внутрішньо узгодженої системи форм та процесуальних засобів захисту порушених суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів;
3. Змінювати не законодавство, а людей які здійснюють контроль за його виконанням;
4. Доповнити існуюче законодавство нормами, які допоможуть втілювати в дію існуючий механізм захисту прав суб'єктів господарювання;
5. Створити систему штрафів та покарання за невиконання органами державної влади законодавства

СПИСОК ИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ від 26.06.1945 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи, Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 10.08.2018 року).
3. Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 20.03.1952. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_535 (дата звернення 12.08.2018 року)
4. Договір про заснування Європейської Спільноти ЄЕС; Договір, Перелік, Міжнародний документ від 25.03.1957 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (дата звернення 05.07.2018 року).
5. Договір про функціонування Європейського Союзу Міжнародний документ від 25.03.1957. Міжнародний кумент URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
6. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж. Міжнародний документ від 21.04.1961 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_069 (дата звернення 18.07.2018 року)
7. Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ. Міжнародний документ від 15.06.1976 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_059 (дата звернення 18.07.2018 року)
8. Хартія основних прав Європейського Союзу. Міжнародний документ від 07.12.2000 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення 24.07.2018)
9. Ніщський договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 26.02.2001 [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_261

10. Директива Європейського Союзу № 2008/52/ЄС «Щодо окремих аспектів медіації у цивільних та комерційних справах». Міжнародний документ від 21.05.2008 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 05.03.2018 року).
12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>(дата звернення 10.03.2018 року).
13. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 № 4002-XII База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>
14. Закон України Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23.02.2006 № 3477-IV База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 20.08.2018)
15. Закон України Про гарантії держави щодо виконання судових рішень від 05.06.2012 № 4901-VI . База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
16. Ограничение ценовой политики монополиста: опыт США и ЕС [Електронне джерело] // Ліга закон. – №5. – 2018. – URL: <http://uz.ligazakon.ua/magazine/900448>
17. Решение Европейского Парламента "О Правилах и общих условиях, регулирующих осуществление обязанностей Омбудсмана от 9 марта 1994 URL: <http://base.garant.ru/2565746/#ixzz5OBIenKLn>
18. Постановление ЕСПЧ по делу Агротексим и другие против Греции от 24 октября 1995 г. Жалоба № 14807/89. URL: <http://www.echr.coe.int/echr> (дата звернення 10.08.2018 року).

19. Постановление Европейского Суда по делу «Росэльтранс» против Российской Федерации от 21 июля 2005 г. Жалоба № 60974/00. URL: <http://www.echr.coe.int>
20. Регламент Совета Европейского Союза (ЕС) № 2157/2001 от 8 октября 2001 г. «О статуте европейской компании (ЕК)» URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1294929>.
21. Постанова Верховного Суду України у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду від 20.06.2018 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963333>
22. Статус Європейського омбудсмена [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resourcъs/statute.fаъs>.
23. Меморандум о взаимопонимании между Советом Европы и Европейским Союзом. CM(2007)74, принятый на 117-й сессии Комитета министров Совета Европы, состоявшейся 10 мая 2007 г. URL: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp>
24. Омбудсмен по защите прав предпринимателей: зарубежный опыт: Аналитика [Електронний ресурс] // Совет по развитию предпринимательства. – 2017. – URL: <http://ced.by/ru/publication/~shownews/ombudsmen-zarubezhnyj-opyt>
25. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 15.08.2018 року)
26. Бартош О. Н. Институт защиты субъектов предпринимательской деятельности по законодательству зарубежных стран / Молодой ученый. – 2009. – №7. – С. 154–160.
27. Бережна К. В. Перерозподіл юрисдикції судових органів Європейського Союзу після Лісабонської реформи / К.В. Бережна / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5/2015. – С. 145–152
28. Білодід, І. К Словник української мови :[в 11-ти т.] /[ред. кол. ... Білодід, І. К., ред. Академія наук Української РСР. Інститут . Т. 8 : Природа-Ряхтливий. -- 1977. – С.927

29. Буроменського М.В. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг.ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – С.328.
30. Волков Д.Н. Сравнительный опыт моделей омбудсмана в мире / Историческая и социально-образовательная мысль. 2015. Т. 7. № 2.
31. Воскресенская Л.А. Защита прав человека в праве европейского союза: институциональный аспект: автореферат дис. кандидата юридических наук: 12.00.10 / Воскресенская Лилия Александровна; [Место защиты: Дипломатической академии Министерства иностранных дел Российской Федерации]. – Москва, 2012. – С. 27.
32. Галунька В. В Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія. – Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. – С. 378
33. Гончаренко О.М. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / О.М. Гончаренко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – С. 392
34. Гончаренко О.М. Міжнародний комерційний арбітраж: опорний конспект лекцій О.М. Гончаренко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – С. 85
35. Горобець Н. Г. Огляд стану виконання рішень Європейського Суду з прав людини в контексті захисту права власності / Н. Г. Горобець // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 293–299
36. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності / Н. М. Грень // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2015. - № 825. С. 132-137. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_23
37. Деревянко Б.В. Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник / Б.В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. – С. 147.
38. Эмих В. В. Уполномоченные по защите прав предпринимателей: зарубежный опыт и российская модель // Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения РАН. 2015. № 15 (4).

39. Энтин М. Справедливое судебное разбирательство по праву Совета Европы и Европейского Союза / М. Энтин // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение.– 2003. – № 3(44). – С. 85–97.
40. Ершов Ю. Л. Принцип свободы договора и его реализация в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. Л. Ершов. – Екатеринбург, 2001. – С.166.
41. Жаровська І. М. Доступність права: теоретико–правові проблеми / І. М. Жаровська.–Львів: Вид–во ЛКА, 2007 – С.208
42. Задихайло Д.В. Концентрація суб'єктів господарювання в сучасних умовах та проблема її законодавчого забезпечення / Д.В. За дихайло // Вісн. Нац. ун–ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія «Економічна теорія та право». – 2012. – № 3(10). – С. 86–96.
43. Замрига А. Проблематика оновлення господарського законодавства в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / А. Замрига // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 6. – С. 60–65.
44. Зельдіна О. Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти : монографія / О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрімлі; НАН України, Ін–т економіко–правових досліджень. — К. : Юрінком Інтер, 2015. — С. 176
45. Кашкин, С. Ю. Право европейского союза : учебник для академического бакалавриата / С. Ю. Кашкин, П. А. Калиниченко, А. О. Четвериков ; под ред. С. Ю. Кашкина. — 4–е изд., пер. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2016. — С. 386
46. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. – Х. : Право, 2010. – С. 360
47. Комаров Т.В. Суд ЄС у європейській системі захисту прав людини [Текст]/ Т.В. Комаров// Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: збірник тез доповідей за мете ралами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 року) – Суми: УАБС НБУ, 2009. – С. 98-100.

48. Коруц У. З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини / У. З. Коруц // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 1. – С. 49–53. С. 52–53
49. Косінов С.А. Омбудсмен як інститут контролю за владою/ Теорія і практика правознавства Випуск № 1(7) –2015.–С.1-12.
50. Крупка Ю. М. Самозахист як спосіб захисту прав суб'єктів господарювання / Ю. М. Крупка // Вісник університету «Україна». – 2010. – № 1. – С. 68–71.
51. Мазаракі Н.А. Співвідношення термінів « медіаці» та « примирення»/ Підприємництво, господарство і право №11.-2017 С. 226-229
52. Мамутов В.К. Юридические средства усиления заинтересованности субъектов хозяйствования / В.К. Мамутов // Экономика и право. – 2015. – № 3 (42). – С. 3–10.
53. Матвійчук В.О Самозахист речових прав/ В.О.Матвійчук//Держава і право. – 2005. С.410–415
54. Мельничук О.С. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. – 2-е видання, випр. і доп. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985 –С. 966
55. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу: підручник / за ред.. — К : Юрінком Інтер, 2011. – С. 704.
56. Муравйов В. І Європейське право: право Європейського союзу. Кн. 3:Право зовнішніх зносин Європейського союзу [Текст] / [В. І. Муравйов та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – С. 405
57. Нешатаева Т.Н. Уроки судебной практики о правах человека : европейский и российский опыт / Т.Н. Нешатаева. – М.: Издательский Дом «Городец», 2007. С.419
58. Овадюк Г. Т. Понятие неприкосновенности личности и его конституционно–правовая характеристика [Электронный ресурс] / Г. Овадюк. — URL: http://www.law-n-life.ru/arch/94_Ovadjuk.doc

59. Пайда Ю.Ю. Теоретична концептуалізація прав людини і релігійної свободи. / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ № 1. 2017- С.98-104
60. Патюлин В. А. Неприкосновенность личности как правовой институт / / Советское государство и право. – 1973. – № 11. – С. 11–17.
61. Погребняк С. П. Роль основоположних принципів у застосуванні права /Проблеми філософії права. – 2008-2009. – Том VI-VII.- С.124-134
62. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів / М. Я. Поліщук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. - 2014. - Вип. 65. - С. 134-139. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_65_22
63. Попова, А. В. История государства и права зарубежных стран : учебник и практикум для СПО / А. В. Попова. — М. : Издательство Юрайт, 2017. — С. 421
64. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовской. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 479 .
65. Сальвиа М., де. Прецеденты Европейского Суда по правам человека / М.Сальвиа, де.–СПб.:Юридический центр Пресс, 2004.– С. 1072
66. Самусик А. М. Особенности функционирования института уполномоченного по защите прав предпринимателей (бизнес-омбудсмена) в зарубежных странах // Евразийская адвокатура. 2015. № 6 (19).
67. Стецюк Л. Л. Самозахист як форма захисту цивільних прав / Л. Л. Стецюк // Університетські наукові записки. - 2008. - № 3. - С. 151-158. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_30
68. Стоякин Г. Я. Меры защиты в советском гражданском праве: автореф. канд. дне. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук / Г. Я. Стоякин. – Свердловск. 1973. – С. 5–17.
69. Сурodeйкина, И.В. Юрисдикционная защита прав человека в ЕС : законодательство и практика : автореф. диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.10 / Сурodeйкина Ирина Владимировна; [Место защиты: Моск. гоС. ин-т междунар. отношений].– Москва, 2011.– С. 25.

70. Табушка С. Розвиток захисту прав людини в рамках правової системи Європейського Союзу / С. Табушка // Журнал порівняльного і європейського права, Вип.1. – 2016. – № 1–2. – С. 54–67
71. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини / О. С. Ткачук // Прикарпатський юридичний вісник. - 2016. - Вип. 1. - С. 71-77. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_1_16
72. Фещенко Д.О. Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини. Закон України «Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини» / Д. О. Фещенко // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.С. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 626–630
73. Феллов А. А. Почему ЕС успешно борется с картелями? Пример ценой в 3 млрд евро [Електронний ресурс] / А. Феллов // Ильяшев и Партнеры". – 2016. – URL: <https://www.euointegration.com.ua/rus/experts/2016/07/21/7052404/>
74. Фрич В. І. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень / В. Фрич, О. Комарницька // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 24–29. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2013_3_6
75. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково–методичний посібник для суддів. 2–ге вид. випр., допов. К., 2015. – С. 208
76. Хрімлі О. Г. Ефективність адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері захисту прав інвесторів: теоретичні питання / О. Хрімлі // Юридична Україна. – 2016. – № 11–12. – С. 31–35.
77. Циверенко Г. П. Механізми захисту прав людини в рамках ЄС / Г. П. Циверенко, П. Ю. Лебідь // Право і суспільство. – 2014. – № 5.2. – С. 62–64

78. Червяцова А. О. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011.- С.136.
79. Шелевер Н. В. Проблемні питання виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України/ Н. В. Шелевер // Альманах міжнародного права. — 2015. — Випуск № 7. — С. 107–114.
80. Шемшученко Ю. С Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. академіка Ю. С. Шемшученка. – Київ : Юридична думка, 2007. – С. 992.
81. Яроцький В. Л. Характеристика самозахисту речових прав як різновиду правомірних дій / В. Л. Яроцький // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 466–473. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_79
82. Ellen E. Deason, The Quest for Uniformity in Mediation Confidentiality: Foolish Consistency or Crucial Predictability?, 85 Marq. L. Rev. 79 (2001). URL: <http://scholarship.law.marquee.edu/mulr/vol85/iss1/4>.
83. Bosphorus Airways v. Ireland, Judgment of 30 June 2005, Application No.45036/98.
84. Case C – 26/62 Van Gend en Loos vs. der Belastingen Administration of February 5, 1963 // European Court Reports. – 1963
85. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (Text with EEA relevance) (notified under document number C(2003) 1422) URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2003/361/oj>
86. Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28-29 June 1985) COM(85) 310, June 1985. Disponible sur URL:http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf
87. Directive 2009/101/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and third parties, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent (Text with EEA relevance) / OJ L 258, 1.10.2009.

URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0101>
(Дата звернення 20.07.2018).

88. Directive 2012/30/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 54 of the Treaty on the Functioning of the European Union, in respect of the formation of public limited liability companies and the maintenance and alteration of their capital, with a view to making such safeguards equivalent Text with EEA relevance // OJ L 315, 14.11.2012 URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0030> (Дата звернення 20.07.2018).

89. Directive 2011/35/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 concerning mergers of public limited liability companies Text with EEA relevance // OJ L 110, 29.4.2011 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0035> (Дата звернення 20.07.2018).

90. Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies // OJ L 222, 14.08.1978, p.11 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31978L0660> (Дата звернення 20.07.2018).

91. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies // OJ L 378, 31.12.1982 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31982L0891> (Дата звернення 20.07.2018).

92. Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on the Article 54 (3) (g) of the Treaty on consolidated accounts // OJ L 193, 18.07.1983 URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31983L0349:EN:HTML> (Дата звернення 20.07.2018).

93. Eighth Council Directive 84/253/EEC of 10 April 1984 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the approval of persons responsible for carrying out the statutory audits of accounting documents // OJ L 126, 12.05.1984 URL: <http://eur->

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31984L0253 (Дата звернення 20.07.2018).

94. Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies (Text with EEA relevance) // OJ L 310, 25.11.2005 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0017> (Дата звернення 20.07.2018).

95. Eleventh Council Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a Member State by certain types of company governed by the law of another State //OJ L 395, 30.12.1989 URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31989L0666> (Дата звернення 20.07.2018).

96. DIRECTIVE 2009/102/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 September 2009 in the area of company law on single-member private limited liability companies URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0102&rid=11> (Дата звернення 20.07.2018).

97. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids // OJ L 142, 30.04.2004 URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0025> (Дата звернення 20.07.2018).